

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Α. ΔΟΞΙΑΔΗ

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ
ΟΙΚΙΣΜΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1946 - ΣΕΙΡΑ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΤΟΥ ΥΦΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΕΩΣ

ΑΡ. 11

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ
ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΟΥ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Θ. ΔΟΞΙΑΔΗ

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ ΤΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

1. - ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ

	Σελ.
α. Φυσική κίνηση του πληθυσμού	9
β. Βίαιοι θάνατοι	12
γ. Ύγιεινή κατάσταση του πληθυσμού	15
δ. Μετακινήσεις του πληθυσμού	16
Α. φάση. Έλληνοϊταλικός πόλεμος	18
Β. > Ό έλληνογερμανικός πόλεμος	18
Γ. > Ό άποστράτευση	19
Δ. > Ό πρώτη περίοδος τής κατοχής	19
Ε. > Ό δεύτερη περίοδος τής κατοχής	24
ΣΤ. > Ό περίοδος τής επιστροφής	25
ε. Αποδημία του πληθυσμού	26
στ. Οι συνέπειες	30
ζ. Ανακεφαλαίωση	32
η. Το άποτέλεσμα	33

2. - ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ

α. Διακοπή τής οικοδομικής κίνησης	35
β. Καταστροφές στην πολεμική περίοδο. (Όκτώβριος 1940 - Μάιος 1941).	38
γ. Καταστροφές στα βουλγαροκρατημένα μέρη	42
δ. Καταστροφές για άντίποινα και πολεμικούς σκοπούς.	46
ε. Καταστροφές οικισμών για τήν κατασκευή όχυρωματικών έργων και άεροδρομίων άπ' τό στρατό κατοχής	46
στ. Καταστροφές στη Γερμανοϊταλική σύγκρουση	48
ζ. Καταστροφές οικισμών άπό τους βομβαρδισμούς τής συμμαχικής άεροπορίας	50
η. Καταστροφές οικισμών άπό τους κατοίκους τους	52
θ. Φθορές τών οικισμών	54
ι. Καταστροφές στο κίνημα του Δεκεμβρίου	58
Άνακεφαλαίωση	58

3. - ΓΕΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

	Σελ.
α. Απώλεια κεφαλαίου	66
β. Μείωση τής παραγωγής.	66
γ. Στεγαστικό πρόβλημα.	67
δ. Πρόβλημα υγείας	67
ε. Πρόβλημα άναπαραγωγής τής φυλής	67
στ. Αστυφιλία.	68
ζ. Έγκατάλειψη τής ύπαιθρου	68

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αυτό το βιβλίο είναι γραμμένο για τόν έπισκέπτη της σημερινής Ελλάδας, για κείνον που θα την επισκέπτεται τα επόμενα χρόνια και για όλους εκείνους που από μακριά την αγαπούν, τη σκέπτονται και ασχολούνται μ' αυτήν.

Είναι γραμμένο για να εξηγήση τὸ ἐρήμωμα τῆς Χώρας, τὰ προβλήματα που δημιουργήθηκαν, κι' έτσι να εξηγήση τις άπειρες και σημαντικές συνέπειες που έχουν για τὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας.

Είναι γραμμένο για να εξηγήση ἓνα μεγάλο μας πρόβλημα που μπορεί να φαίνεται ἐπιφανειακά πὼς εἶναι τεχνικό ἐνῶ ἂν ἐξετασθῆ καλύτερα εἶναι ἓνα ἔργο κοινωνικό, οικονομικό, ἔθνικό, στρατιωτικό και πολιτικό ἀκόμη.

Ἡ Ἑλλάδα δέν εἶναι ἡ πρώτη φορά που καταστράφηκε, ἡ ἱστορία της δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μία ἱστορία θυσιῶν και καταστροφῶν γιατί ἡ μοῖρα της σ' αὐτὴν τὴ γωνιά τῆς Εὐρώπης που βρίσκεται, στὴ γέφυρα ἀνάμεσα σὲ τρεῖς Ἠπείρους, τὴν ἔκανε να βλέπη όλους τοὺς πολέμους να ξεσποῦν ἐπάνω της και να τοὺς πληρώνη μὲ μεγάλες θυσίες.

Μά αὐτὴ τὴ φορά ἡ καταστροφή εἶναι πὼς μεγάλη γιατί αὐτὴ τὴ φορά δέν καταστράφηκαν μόνον λίγες πόλεις, ὅπως ἐγίνονταν σ' ἄλλους πολέμους, οὔτε καταστράφηκαν λίγες μόνον μικρὲς περιοχές τῆς Χώρας, μά καταστράφηκε ὁ τόπος ὁλόκληρος ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, πόλεις και χωριά και ἀγροικίες, και κυνηγήθηκε ὁ πληθυσμός και διώχτηκε ἀπ' τὸ σπίτι του και προσφύγεψε μὲ τέτοιο τρόπο που ἄλλαξε σημαντικά ἡ μορφή τοῦ τόπου μας.

Κ. Α. Δ.

1. - ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ

Οι αλλαγές που προκάλεσε ή ανώμαλη περίοδος του πολέμου και της κατοχής στον πληθυσμό της χώρας ήσαν μεγάλες και δυσμενείς γι' αυτόν. Δεν υπάρχει νομίζω χώρα της Ευρώπης όπου οι κάτοικοί της να υπέφεραν στα παλεμικά αυτά χρόνια τόσα πολλά. Οί θάνατοι από πείνα, οί δμαδικές σφαγές απ' τους Βουλγάρους, τους Ίταλούς και τους Γερμανούς ακόμα και τους Άλβανούς, που φθάνουν στίς δεκάδες χιλιάδες ατόμων, ή κολοσσιαία εξάπλωση της φυματίωσης και της έλονουσίας, ή εγκατάλειψη περιοχών δλόκληρων απ' τους κατοίκους τους και ή άθρόα άναχώρηση για τό έξωτερικό παρουσιάζονται σε τόσο βαθμό μόνον στήν Ελλάδα.

Όσο όμως και άν αυτά τά φαινόμενα ήσαν για όλους τους Έλληνες φανερά και τραγικά άλλο τόσο ήταν δύσκολο να σταθμιστούν χωρίς μιά καθολική άπογραφή που δεν την επέτρεψε βέβαια ό κατακτητής. Γι' αυτό όλα τά στοιχεία που δίνονται είδικά σ' αυτό τό κεφάλαιο δεν έχουν παρά τό σκοπό να δείξουν περίπου την έκταση των φαινομένων, βασισμένα στα λίγα γνωστά άκριβώς παραδείγματα κι' ό άναγνώστης πρέπει να ξέρη πώς όλες οί έκτιμήσεις, άναγκαίως για να δοθῆ ένα άριθμητικό περιεχόμενο στους συλλογισμούς μας, είναι κατώτερες απ' την πραγματικότητα και θα γίνουν άκριβείς μόνον έπειτα από μιά πλήρη άπογραφή, που θα μας δείξη δυστυχώς κι' άπειρες άλλες άγνωστες άπόψεις και σκηνές του έλληνικού δράματος.

Οί αλλαγές αυτές του πληθυσμού εξετάζονται εδώ πρόχειρα σύμφωνα με τά αίτια και τ' αποτελέσματά τους για την αύξομείωση του πληθυσμού με γεννήσεις και θανάτους ή με βίαιους θανάτους, για την άλλαγή της στάθμης της υγείας του πληθυσμού για τίς έσωτερικές μετακινήσεις και την άποδημία του στο έξωτερικό.

α. Φυσική κίνηση του πληθυσμού.

Γεννήσεις και θάνατοι.

Άπό τόν Μάιο του 1941 που άρχισε ή κατοχή της χώρας, οί συνθήκες της διαβίωσης χειροτέρευαν πολύ και οί θάνατοι άρχι-

σαν ν' αυξάνωνται και οι γεννήσεις να ελαττώνωνται κι' επομένως ο πληθυσμός στην αρχή αυξανονταν με βραδύτερο ρυθμό κι' έπειτα άρχισε να ελαττώνεται.

Οι συνθήκες χειροτέρευσαν πολύ με τον μεγάλο λιμό που έπεσε στη χώρα κι' άρχισε με όξεία φάση τον Οκτώβριο του 1941 για να τελειώσει μετά έναμιση χρόνο τον Απρίλιο του 1943, αφού χιλιάδες κατοίκων πέθαιναν από πείνα στους δρόμους και μαζεύονταν σε ομαδικούς τάφους από σαράντα ως πενήντα, γιατί ούτε την ταφή τους δεν πρόφτανε ν' αντιμετώπιζε το Κράτος.

Έκτός απ' το λιμό αυξήθηκαν οι θάνατοι κι' από την ένταση της φυματίωσης, της έλονοσίας, της καρδιοπάθειας, της νεφρίτιδας, της έγκεφαλικής αιμορραγίας και των γηρατειών και έν μέρει από την επέκταση των λοιμωδών νοσημάτων. Έτσι έφθασε στην Πρωτεύουσα π. χ. αντί για 500 άρρενες που πέθαιναν πριν απ' τον πόλεμο κατά μήνα, να πεθαίνουν τότε 4,500 κι' αντί για 500 γυναικες να πεθαίνουν 2,000 και πάνω.

Και οι γεννήσεις μειώθηκαν γιατί πολλές γυναίκες έπαθαν φυσική στέρωση από τον υποσιτισμό και γιατί ή άποχή των συζύγων με την άνωμαλη κατάσταση αυξήθηκε.

Έτσι στην Πρωτεύουσα οι 1,500 γεννήσεις κατά μήνα έφθασαν τις 500, κατέβηκαν δηλαδή στο 1/3 του προπολεμικού επιπέδου.

Δυστυχώς οι πληροφορίες που υπάρχουν για ολοκληρη τη χώρα δεν είναι ακόμη σαφείς κι' έτσι δεν μπορεί να γίνη ένας ακριβής υπολογισμός των απωλειών του πληθυσμού της χώρας.

Για την Πρωτεύουσα, που αντιπροσωπεύει το 1/7 του πληθυσμού της χώρας, υπάρχουν αρκετά καλά στοιχεία. Αν σκεφθούμε απ' τις γενικές πληροφορίες που έχομε, πως οι συνθήκες ήσαν κατά μέσον όρο ανάλογες σ' όλην τη χώρα, άλλοι γιατί ή έλλειψη των τροφών ήταν κολοσσιαία, όπως στις όρεινες περιοχές και σ' όλα τα νησιά, άλλοι γιατί ο κατακτητής είχε επιτάξει όλα τα αποθέματα, άλλοι γιατί οι Βούλγαροι σκόπιμα στερούσαν τους κατοίκους όλων των διαθεσίμων τροφίμων σε σημείο που ν' άπορουñ πως επιζούσαν τόσο πολλοί κάτοικοι, μπορούμε να κάνωμε μιá πρόχειρη προσωρινή έκτίμηση.

Στην Πρωτεύουσα, σε 1,000,000 σχεδόν κατοίκων ή διαφορά γεννήσεων και θανάτων ήταν άρνητική και ίση με 40,000 σχεδόν ψυχές από το 1940 ως το τέλος του 1944. Με γενίκευση αυτού του ποσοστού βρίσκομε πως ολοκληρη ή χώρα έχασε ως το 1944 280,000 ψυχές από τη φυσική μόνο κίνηση του πληθυσμού.

Σύμφωνα με μερικά γενικά στοιχεία της Γενικής Στατιστικής

Υπηρεσίας οί αριθμοί τών γεννήσεων και θανάτων είναι οί επόμενοι για όλόκληρη τή χώρα έκτός από τά βουλγαροκρατημένα μέρη:

	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ	ΔΙΑΦΟΡΑ
1941	135,000	229,000	- 94,000
1942	107,000	328,000	- 221,000
1943	152,000	188,000	- 36,000
1944	165,000	110,000	+ 55,000
Σύνολο ...	559,000	855,000	- 296,000

"Ετσι αποδεικνύεται πώς ή χώρα έχασε τουλάχιστον 300,000 κατοίκους (γιατί λείπουν τά βουλγαροκρατημένα μέρη) και τούς περισσότερους μάλιστα αναλογικά όχι στην Πρωτεύουσα (όπως συνήθως πιστεύεται) αλλά στην υπόλοιπη χώρα.

Με τήν αλλαγή αυτή τής φυσικής κίνησης μειώθηκαν δύο τάξεις ηλικιών του πληθυσμού τής χώρας, οί γέροι, πού προσβλήθηκαν πολύ περισσότερο από τό λιμό, και τά παιδιά ηλικίας 0-5 ετών, αφού τό ποσοστό τους σχετικά με τό σύνολο τών κατοίκων μειώθηκε. Από τά δύο φύλα οί άνδρες προσβλήθηκαν πολύ περισσότερο, αφού ή αριθμός τών θανάτων σ' αυτούς αύξήθηκε 9 φορές περισσότερο, ενώ στις γυναίκες μόνο 4 φορές.

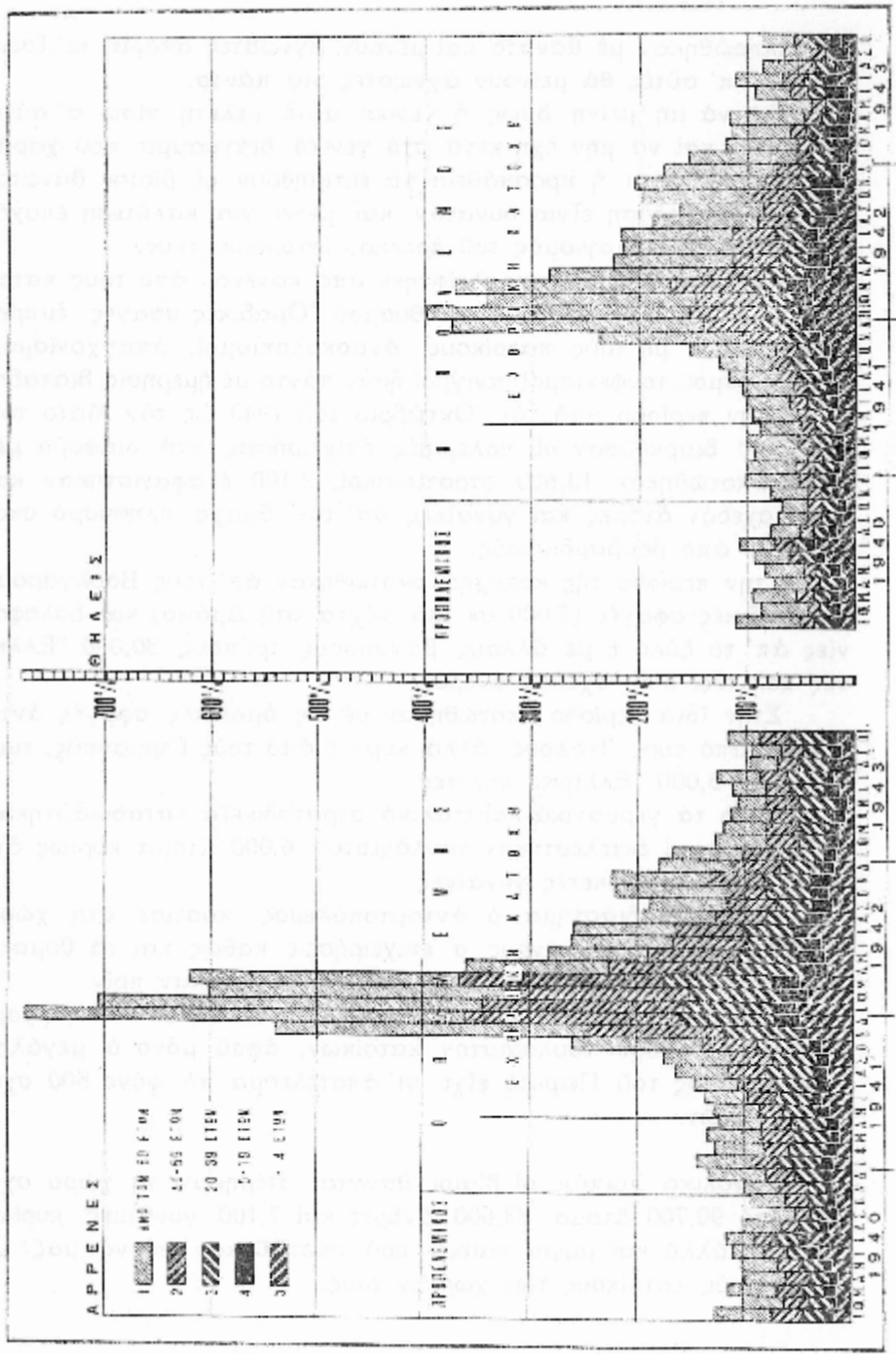
"Ετσι όλόκληρη ή χώρα έχασε 300,00 κατοίκους τουλάχιστον, πολύ περισσότερους άνδρες και λιγώτερες γυναίκες κυρίως από τίς τάξεις τών υπερηλικών και τών παιδιών 0-5 ετών.

β. Βίαιοι θάνατοι.

Οί θάνατοι από λιμό υπολογίζονται συνήθως στους βίαιους θανάτους, στη μελέτη όμως αυτή καταλογίστηκαν στη φυσική κίνηση του πληθυσμού για να μείνουν στο κεφάλαιο αυτό οί θάνατοι πού προκλήθηκαν από τόν πόλεμο στο πεδίο τής μάχης, από πολεμικά αίτια, από τίς όμαδικές εκτελέσεις στην περίοδο τής κατοχής κι' από τόν άνταρτοπόλεμο.

Τά στοιχεία για τούς θανάτους αυτούς είναι πού δύσκολο να μαζευτούν από κάθε άλλο στοιχείο γιατί, όχι μόνο στο μέτωπο αλλά και στο έσωτερικό τής χώρας, σε κάθε βουνό και σε κάθε παραλία έγιναν συγκρούσεις με τόν έχθρό, πράξεις παληκαρίας

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΘΑΝΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΦΥΛΟ - ΑΘΗΝΑ

πού πληρώθηκαν με θάνατο και μένουν άγνωστες ακόμα, κι' ίσως πολλές απ' αυτές θα μείνουν άγνωστες για πάντα.

Για να μη μείνη όμως η γενική αυτή μελέτη πίσω σ' αυτό το σημείο και να μην έχη κενά στο γενικό διάγραμμα που χαράζει, καταβάλλεται η προσπάθεια να εκτιμηθούν οι βίαιοι θάνατοι με δση προσέγγιση είναι δυνατόν, και μένει για καλύτερη εποχή, ακριβέστερος ύπολογισμός του ήρωικού ιστορικού τους.

Κανένα μέσο δέν παραλείφτηκε από κανέναν από τους κατακτητές για την εξόντωση του πληθυσμού. Ομαδικές σφαγές, έμπρησμοί κτιρίων με τους κατοίκους, ανασκολοπισμοί, άπαγχονισμοί, βομβαρδισμοί, τουφεκισμοί, πνιγμοί ήσαν πάντα σέ ήμερησία διάταξη.

Στην περίοδο από τον Οκτώβριο του 1940 ως τον Μάιο του 1941 πού διαρκούσαν οι πολεμικές επιχειρήσεις στα διάφορα μέτωπα σκοτώθηκαν 13,600 στρατιωτικοί, 2,100 έξαφανίστηκαν και 3,000 σχεδόν άνδρες και γυναίκες απ' τόν άμαχο πληθυσμό σκοτώθηκαν από βομβαρδισμούς.

Στην περίοδο της κατοχής σκοτώθηκαν απ' τους Βουλγάρους με όμαδικές σφαγές (7,000 σέ μιá νύχτα στη Δράμα) και δολοφονίες απ' τό ξύλο ή με άλλους βάνουσους τρόπους 30,000 Έλληνες πολίτες, όλοι σχεδόν άνδρες.

Στην ίδια περίοδο σκοτώθηκαν με τις όμαδικές σφαγές αντιποίνων από τους Ίταλούς, αλλά κυρίως από τους Γερμανούς, τουλάχιστον 5,000 Έλληνες πολίτες.

Από τά γερμανικά και ίταλικά στρατοδικεία καταδικάστηκαν σέ θάνατο και εκτελέστηκαν τουλάχιστον 6,000 άτομα κυρίως άνδρες, αλλά και αρκετές γυναίκες.

Στό ίδιο διάστημα ό άνταρτοπόλεμος κόστισε στη χώρα 30,000 άνδρες σκοτωμένους σ' επιχειρήσεις καθώς και τά θύματα τών αντιποίνων και τών σφαγών πού ύπολογίστηκαν πρίν.

Τέλος ή συμμαχική άεροπορία προκάλεσε τό θάνατο με βομβαρδισμούς 1,000 τουλάχιστον κατοίκων, αφού μόνο ό μεγάλος βομβαρδισμός του Πειραιά είχε γι' αποτέλεσμα τό φόνο 500 σχεδόν πολιτών.

Συνολικά λοιπόν οι βίαιοι θάνατοι στέρησαν τή χώρα σχεδόν από 90,700 άτομα, 83,600 άνδρες και 7,100 γυναίκες, κυρίως ένήλικες αλλά και μικρά παιδιά πού σκοτώθηκαν συχνά μαζί με όλους τους κατοίκους τών χωριών τους.

γ. Ύγιεινή κατάσταση του πληθυσμού.

Οί τραγικές συνθήκες διαβίωσης που πέρασε ο ελληνικός πληθυσμός τα τέσσερα ανώμαλα πολεμικά χρόνια 1940-44 και στο μεταπολεμικό χρόνο 1944-45 δεν είχαν μόνο για συνέπεια την αριθμητική του μείωση, που είναι τελοσπάντων ένα τραγικό αλλά παροδικό φαινόμενο, αλλά έσεισαν τρομερά την υγεία του, ιδιαίτερα δε των νεώτερων γενιών που αποτελούν την ελπίδα του έθνους.

Ή διασάλευση της υγείας του πληθυσμού είναι το τραγικότερο πρόβλημα που παρουσιάζεται για το μέλλον του έθνους κι' έχει, άσχετα με τη γενικότερη σημασία του, και καθαρά οικιστικές συνέπειες, γι' αυτό και θίγεται εδώ γενικά και πρέπει να εξετασθή στο μέλλον απ' αυτήν τη σκοπιά με κάθε προσοχή κι' ανάλυση.

Οί δύο σημαντικότερες ασθένειες που υπέφερε ο ελληνικός πληθυσμός πριν απ' τον πόλεμο, χάρη στη φτώχεια του, το κλίμα και την ακαλλιέργητη χώρα που παρέλαβε απ' τους Τούρκους ήσαν η φυματίωση κι' η έλονοσία. Και οί δύο αυτές αύξήθηκαν με τον πόλεμο τρομακτικά.

Ή φυματίωση επεκτάθηκε κυρίως με το μεγάλο λιμό και τη γενική έλλειψη θρεπτικών τροφών και πρόσβαλε κυρίως την παιδική ηλικία. Κατά τη γνώμη των αρμοδίων γιατρών, πριν από τον πόλεμο ή χώρα είχε 200,000 φυματικούς και διέθετε γι' αυτούς 4,500 κρεβάτια μόνον. Με την πολεμική περίοδο οί άσθενείς διπλασιάστηκαν, ενώ τα κρεβάτια όχι μόνο δεν αύξήθηκαν αλλά και ελαττώθηκαν με την έπίταξη απ' τις Ιταλικές και τις γερμανικές άρχές άρκετων σανατορίων, με συνέπεια όχι μόνον ο αριθμός των φυματικών να αύξηθῆ αλλά και ο βαθμός της άσθενείας τους να χειροτερεύση πολύ, άφου δεν μπορούσε να ληφθῆ καμιά πρόνοια γι' αυτούς.

Ή έλονοσία επεκτάθηκε επίσης. Σ' αυτό δεν συνέβαλε μόνον ή μείωση της αντίστασης των οργανισμών αλλά και ή αύξηση των κινδύνων για μόλυνση. Οί δυνατότητες για μόλυνση αύξήθηκαν σημαντικά γιατί από το 1940 κι' έπειτα ή άνθελονοσιακή όργάνωση της χώρας έπαυσε να ύπάρχη και τα έλη όχι μόνο δεν ελαττώνονταν αλλά αύξάνονταν κάθε μέρα γιατί αντιπλημμυρικά έργα δεν γίνονταν, τα παλιά έποψαν να συντηρούνται και ή γη σε μεγάλες έκτάσεις έμενε άκαλλιέργητη. Τη κατάσταση τῆ χειροτέρευσε σημαντικά ή έλλειψη κινίνου, γιατί και το λίγο που ύπῆρχε το έμπορεύονταν οί ξένοι και ποτέ δεν έφθανε στους άπόρους κατοίκους.

“Ετσι αρμόδιοι γιατροί εκτιμούν ότι ενώ το 1940 τὰ 25 % τοῦ πληθυσμοῦ υπέφεραν ἀπὸ ἐλονοσία, σήμερα τὸ ποσοστὸ αὐτὸ ἀνέβηκε στὸ 40 %.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς ἀσθένειες, ἡ ἐπέκταση τῶν δερματικῶν καὶ ἀφροδιαίων νοσημάτων, τῶν καρδιακῶν, νεφρτικῶν κλπ. παθήσεων συνέβαλαν στὸ νὰ πέση ἡ στάθμη τῆς ὑγείας τοῦ πληθυσμοῦ σημαντικά.

Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἦταν τραγικώτερο γιατί ὅλες αὐτὲς οἱ ἀσθένειες ἀντίθετα μὲ τοὺς θανάτους ἐπρόσβαλαν τὶς σημαντικώτερες τάξεις τοῦ πληθυσμοῦ, τὶς νεώτερες ἡλικίες καὶ τοὺς πιὸ μορφωμένους κατοίκους, τοὺς ἐπιστήμονες καὶ δημοσίους λειτουργοὺς, πού χάρη στὴ φτώχεια πού περιέπεσαν, ἀφοῦ δὲν παρήγαγαν τίποτα ἀναγκαῖο στὶς ἀρχὲς κατοχῆς. ἦσαν τὰ θύματα τῆς πείνας, τῆς φυματίωσης καὶ τῆς φθορᾶς.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὶς ἀσθένειες, τὴν ὑγιεινὴν στάθμη τοῦ πληθυσμοῦ τὴν ἔρριξε καὶ ὁ μεγάλος ἀριθμὸς ἀναπήρων πού ἔμειναν μετὰ τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις (10,000), τὸν ἀνταρτικὸ ἀγῶνα (10,000) καὶ τοὺς βομβαρδισμοὺς (1,000), πού ἄφησαν στὴ χώρα συνολικὰ 20,000 νέων 20 ὡς 40 ἐτῶν καὶ 1,000 ἀκόμα ἄτομα διαφόρων ἡλικιῶν μὲ μειωμένες τὶς δυνάμεις γιὰ ἐργασία.

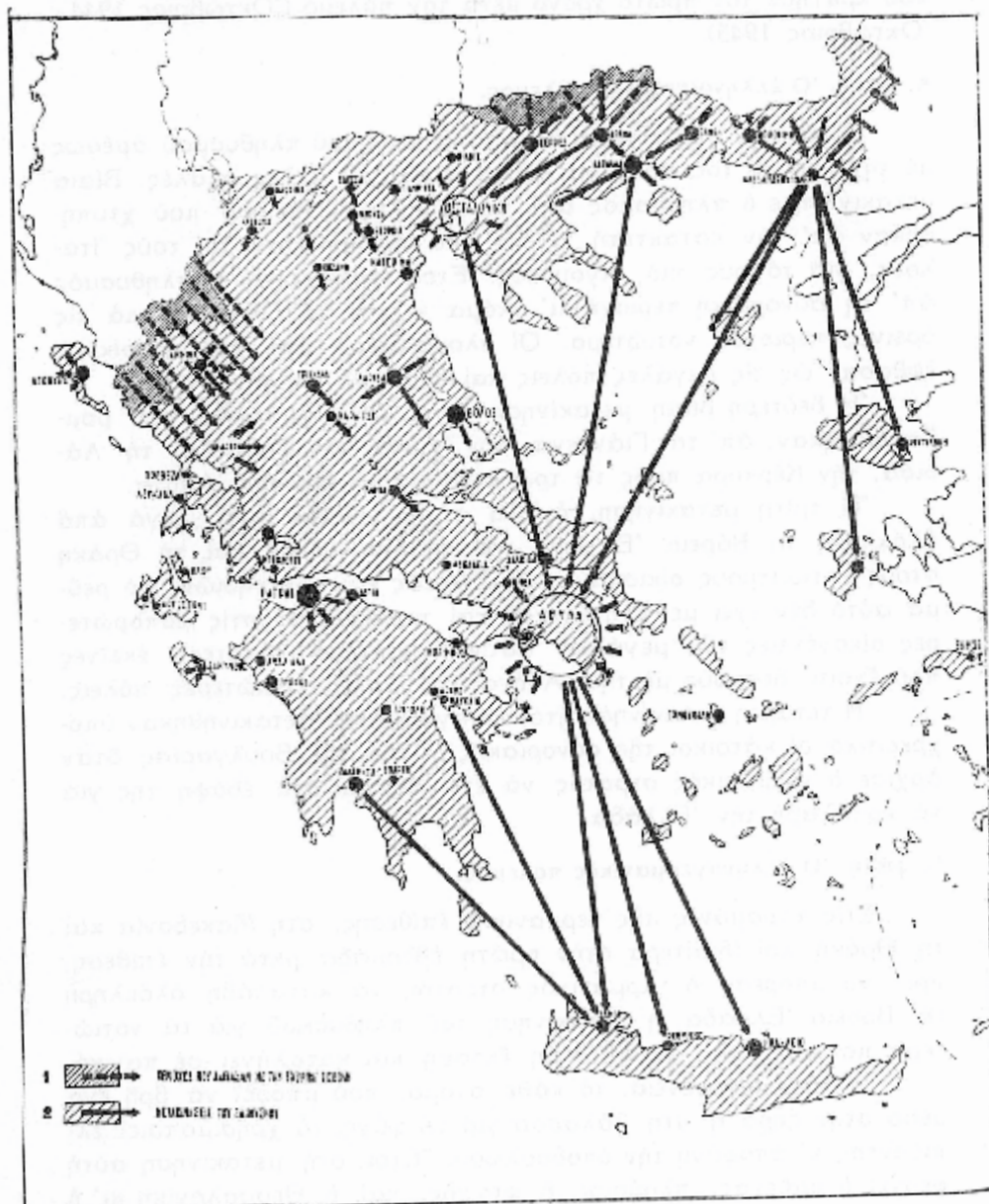
δ. Μετακινήσεις τοῦ πληθυσμοῦ.

Οἱ μετακινήσεις τοῦ πληθυσμοῦ σ' ὀλόκληρη τὴν πολεμικὴ περίοδο ἦσαν τόσο μεγάλες ὥστε ἔχουν ἄμεση καὶ σημαντικὴ ἐπίδραση στὶς οἰκιστικὲς συνθήκες καὶ συχνὰ δημιούργησαν προβλήματα ὀξύτερα ἀπ' τὸ προσφυγικὸ κύμα τοῦ 1922.

Ἡ ἐπίδραση τῶν μετακινήσεων ἦταν σημαντικὴ καὶ στὰ δύο στοιχεῖα τῶν οἰκισμῶν, στὸν πληθυσμὸ καὶ τὰ τεχνικὰ τους ἔργα. Οἱ κάτοικοι πού ἀναγκάστηκαν ν' ἀφήσουν τοὺς οἰκισμοὺς τους γιὰ νὰ στεγασθοῦν ὡς πρόσφυγες κάπου ἄλλοῦ ἢ νὰ καταφύγουν κυνηγημένοι στὸ βουνό, τράβηξαν τόσα ὥστε σὲ μεγάλο ποσοστὸ ἀδυνάτισαν, ἀρρώστησαν καὶ πέθαναν καὶ δημιούργησαν μιὰ τάξη ἀνθρώπων πού ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ πολὺ καλύτερη οἰκιστικὴ ἐξυπηρέτηση, τώρα ἀκριβῶς πού οἱ οἰκισμοὶ βρῖσκονται σὲ πολὺ κακὴ κατάσταση γιατί ἐγκαταλείφθηκαν ἀπ' τοὺς κατοίκους, ἐρεπιπώθηκαν καὶ ἔσβησαν ὀλότελα μετὰ ἀπ' τὴν καταστροφὴ τους ἀπ' τὸν κατακτητὴ.

Οἱ μετακινήσεις τοῦ πληθυσμοῦ χωρίζονται σὲ ἔξη μεγάλες φάσεις καὶ σύμφωνα μ' αὐτὲς θὰ μελετηθοῦν: στὴν περίοδο τοῦ

**ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ
ΛΟΓΩ ΤΗΣ ΕΧΘΡΙΚΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ
ΟΚΤ. 1940 - ΜΑΪΟΣ 1941**

έλληνοϊταλικού πολέμου, του έλληνογερμανικού πολέμου, της αποστράτευσης, στην πρώτη περίοδο της κατοχής, στην περίοδο του άνταρτοπόλεμου και των αντιποίνων και στην περίοδο επιστροφής που κράτησε τον πρώτο χρόνο μετά τον πόλεμο (Όκτώβριος 1944 - Όκτώβριος 1945).

Α. φάση. Ό έλληνοϊταλικός πόλεμος.

Τεσσάρων ειδών ήσαν οι μετακινήσεις του πληθυσμού άμέσως με την κήρυξη του πολέμου, άλλες βίαιες κι άλλες όμαλές. Βίαια μετακινήθηκε ό πληθυσμός από τά μέρη της Ήπειρου που χτυπήθηκαν άπ' τον κατακτητή κι άτ' ύσα κινδύνευσαν άπ' τους Ίταλούς, για τόπους πιο σίγουρους. Έτσι τραβήχτηκε ό πληθυσμός άπ' τή συνοριακή περιοχή κι άκόμα κι άπ' τά Γιάννενα για τίς όρεινές περιοχές νοτιώτερα. Οι πλουσιότεροι άπ' τους κατοίκους έφθασαν ως τίς μεγάλες πόλεις και ιδιαίτερα ως τήν Άθήνα.

Ό δεύτερη βίαιη μετακίνηση έγινε άπ' τίς πόλεις που βομβαρδίστηκαν, άπ' τά Γιάννενα, τήν Άρτα, τήν Πρέβεζα, τή Λάρισα, τήν Κέρκυρα προς τά τριγυρινά χωριά και τήν Άθήνα.

Ό τρίτη μετακίνηση, όμαλή αυτή, γίνεται σιγά - σιγά από όλόκληρη τή Βόρεια Ελλάδα άπ' τή Μακεδονία και τή Θράκη στους νοτιώτερους οίκισμούς της Στερεάς και των νησιών. Το ρεύμα αυτό δέν έχει μεγάλη ένταση και περιορίζεται στις εύπορότερες οικόγένειες των μεγάλων άστικών κέντρων, ιδιαίτερα εκείνες που έχουν δεσμούς με τήν Άθήνα και άλλες νοτιώτερες πόλεις.

Ό τετάρτη μετακίνηση ήταν άναγκαστική. Μετακινήθηκαν ύποχρεωτικά οι κάτοικοι της συνοριακής ζώνης της Βουλγαρίας όταν άρχισε ό γερμανικός στρατός νά έτοιμάζεται στα έδάφη της για νά καταλάβη τήν Ελλάδα.

Β. φάση. Ό έλληνογερμανικός πόλεμος.

Στίς παραμονές της γερμανικής επίθεσης, στη Μακεδονία και τή Θράκη και ιδιαίτερα στην πρώτη έβδομάδα μετά τήν επίθεση, πριν νά μπορέση ό γερμανικός στρατός νά καταλάβη όλόκληρη τή Βόρεια Ελλάδα, ή μετακίνηση του πληθυσμού για τά νοτιώτερα παίρνει πολύ μεγαλύτερη έκταση και καταλήγει σέ πανικό.

Ό κάθε οικόγένεια, τό κάθε άτομο, που μπορεί νά βρη ένα μέσο στην ξηρά ή στη θάλασσα για νά φύγη, τό χρησιμοποιεί έλλειζοντας ν' άποφύγη τήν ύποδούλωση. Έτσι, στη μετακίνηση αυτή φεύγει ό καθέννας, πλούσιος ή φτωχός, και ή Θεσσαλονίκη κι ή Άθήνα κυρίως, και τά νησιά του Αιγαίου δέχονται τους πρόσφυ-

γες, άστούς περισσότερο, που πολλοί άπ' αυτούς ζητάνε δουλειά και οικονομική ένίσχυση.

Με τή μετάθεση του μετώπου προς τά νοτιώτερα πολλά σημαντικά άστικά κέντρα βομβαρδίστηκαν κι' ό πληθυσμός τους μεταφέρεται σέ άλλα πιό σίγουρα ή στην ύπαιθρο. Έτσι πολλοί κάτοικοι του Πειραιά φεύγουν για τήν Άθήνα, οι τελευταίοι κάτοικοι άδειάζουν τή Λάρισα κι' ανάλογη είναι ή στάση του πληθυσμού κάθε πόλης που βομβαρδίστηκε και ιδιαίτερα των πόλεων τής Κρήτης.

Ή τελευταία έκδήλωση στή φάση αύτή είναι ή μετακίνηση πληθυσμού, στρατιωτικών κυρίως, από τήν ήπειρωτική Έλλάδα για τήν Κρήτη κι' έπειτα ενός μικρού ποσοστού για τήν Αίγυπτο. Αύτή ή έκδήλωση είναι λιγώτερο σημαντική από κάθε άλλη, γιατί δέν έχει κανέναν σχεδόν οικιστικό αντίκτυπο άφου τελικά έφυγε σχετικά μικρός αριθμός κατοίκων λίγων από κάθε οικισμό κι' όχι από όρισμένον ιδιαίτερα.

Γ. φάση. Ή άποστράτευση.

Ό τρόπος που έγινε ή κατάκτηση και οργανώθηκε ή κατοχή τής χώρας δέν επέτρεψε νά γίνη κανονική άποστράτευση του στρατού και κανονική έπιστροφή των στρατιωτών στους οικισμούς τους. Όλοι οι Κρητικοί και πολλοί άλλοι νησιώτες μαζεύτηκαν στην Άθήνα και κάτι ανάλογο έγινε με τους Μακεδόνες και Θράκες στή Θεσσαλονίκη. Ή Άθήνα κι' ή Θεσσαλονίκη ήσαν τά δύο μεγάλα κέντρα όπου μαζεύονταν ό στρατός και μεγάλο ποσοστό του έμεινε τελικά σ' αυτά. Πολλοί μόνιμοι αξιωματικοί που δέν μπόρεσαν νά γυρίσουν στις έπαρχίες τους, πολλές υπηρεσίες, και τό μεγαλύτερο μέρος των άναπήρων δλης τής χώρας μένουν μόνιμα πιά στα δύο μεγαλύτερα άστικά κέντρα τής χώρας.

Δ. φάση. Ή πρώτη περίοδος τής κατοχής.

Με τήν άρχή τής κατοχής ύπάρχει μία φυσική τάση νά ξαναβρη ό πληθυσμός τήν παλιά του ίσορροπία μέσ' τους οικισμούς. Με τό σταμάτημα των βομβαρδισμών οι κάτοικοι που άφησαν τά άστικά κέντρα ξαναγυρίζουν σέ μεγάλο ποσοστό σ' αυτά καθώς και στις συνοριακές περιοχές που τον πρώτο καιρό έγκαταλείφτηκαν. Αύτή ή έκδήλωση διαρκεί όμως πολύ λίγο καιρό, τόσοσόν όσο νά προφτάσουν οι τρεις στρατοί κατοχής νά οργανωθοϋν για νά διοικήσουν με βία τή χώρα. Με τήν άνάληψη τής διοίκησης άπ' αυτούς άρχίζει κι' ό άνταρτοπόλεμος.

Οι σημαντικώτερες μετακινήσεις στην περίοδο αυτήν έγιναν στην Ανατολική Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη που παραδόθηκαν στους Βουλγάρους και γι' αυτό ή έρευνα γι' αυτήν θα είναι αναλυτικώτερη. Αυτό πρέπει να γίνει και για έναν ακόμη λόγο, γιατί ή περιοχή αυτή δέν είχε φτάση ακόμα στην οικιστική της ισορροπία, όπως οι άλλες περιοχές, αλλά βρίσκονταν στη φάση της ριζικής αλλαγής της κατάστασης που δημιουργούνταν επί αιώνας. Έδω, ό ληστής που μπήκε ήταν πιο βάρβαρος από τους άλλους κατακτητές και είχε μια προαιώνια έχθρα για κάθε τι Έλληνικό. Έδω εφαρμόστηκε συστηματικά ένα πρόγραμμα μελετημένο ως τις ελάχιστες λεπτομέρειες για την εξόντωση του ελληνικού πληθυσμού. Τό τρίτο δεκαήμερο του Απριλίου 1941 μπήκαν οι Βούλγαροι στα ελληνικά έδαφη. Άμέσως άρχισαν οι λεηλασίες, οι απέλασεις των ελλήνων προκρίτων και ή εγκατάσταση βουλγαρικών αρχών και πληθυσμού. Τότε έφυγαν σιγά-σιγά και οι Τούρκοι της Θράκης για την Τουρκία. Σε λίγο άρχισαν οι έκτοπισμοί και ή άπειλή της στρατεύσης των Έλλήνων μέ αποτέλεσμα να φύγουν πολλοί άνδρες και αρκετές οικογένειες προς τη Θεσσαλονίκη και τά νησιά του Αιγαίου.

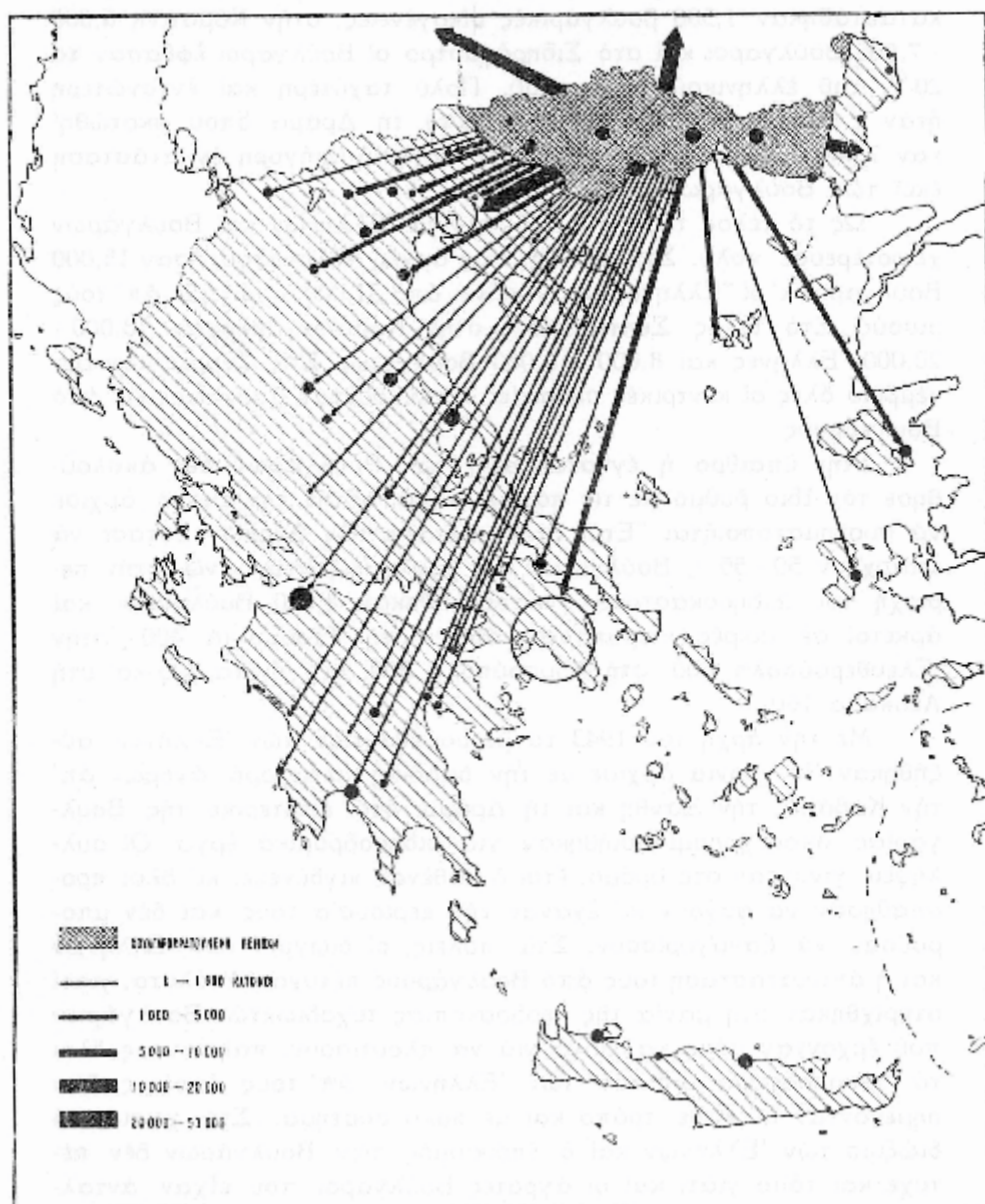
Με τά πρώτα αυτά μέτρα στό τέλος Αυγούστου 1941 ό πληθυσμός είχε άραιώσει κατά 3-4% δηλαδή κατά 25-30.000 πρόσφυγες, που κατέφυγαν στις γερμανοκρατούμενες περιοχές. Οι περισσότεροι άπ' αυτούς ήσαν άστοι κάτοικοι των μεγάλων πόλεων που ό πληθυσμός τους ελαττώθηκε κατά 25-30%.

Τόν Σεπτέμβριο του 1941 γίνονται οι μεγάλοι διωγμοί των Έλλήνων, οι σφαγές κι' οι απέλασεις, έπειτα από μια σκηνοθετημένη άπ' τους Βουλγάρους, που δέν ήσαν ευχαριστημένοι από την μέχρι τότε εξόντωση των Έλλήνων, εξέγερση του πληθυσμού.

Άπό τότε έντείνεται ό ρυθμός των άναχωρήσεων που επεκτείνονται και στους κατοίκους της ύπαιθρου. Άπό τότε συστηματοποιούνται τά καταπιεστικά μέτρα, μέ διωγμούς, μέ στρατολογία στη Βουλγαρία, μέ πολιτική επιστράτευση, μέ άτομικές προσκλήσεις για έργα μέσα στη Βουλγαρία, μέ άγγαρείες και άπαγωγή πολλών όμηρων. Και πάλι οι κάτοικοι των άστικών κέντρων θίγονται πιο πολύ κι' αναγκάζονται να φύγουν γιατί οι άγρότες εύκολότερα κρύβονται. Συγχρόνως έπιταχύνεται και όργανώνεται ή εγκατάσταση των Βουλγάρων στους ελληνικούς οικισμούς.

"Έτσι, τόν Μάρτιο του 1942 άπ' τά μεγάλα άστικά κέντρα έχουν φύγει οι μισοί Έλληνες σχεδόν και εκεί εγκαταστάθηκε ένα άρκετό ποσοστό Βουλγάρων, ισοδύναμο μέ 20% σχεδόν των Έλ-

ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΠΟΥ ΔΙΩΘΗΚΑΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥΣ

λήνων. Ένδεικτικά αναφέρω πώς στην Καβάλα από 49,000 Έλληνες έμειναν 24,000 και εγκαταστάθηκαν 4,000-6,000 Βούλγαροι και 2.000-3.000 άρνησιπάτριδες από την Ύπαιθρο, στην Ξάνθη εγκαταστάθηκαν 1,500 βουλγαρικές οικογένειες, στην Κομοτινή 6,000-7.000 Βούλγαροι και στο Σιδηρόκαστρο οι Βούλγαροι έφθασαν τό 20% τοῦ ελληνικοῦ πληθυσμοῦ. Πολύ ταχύτερη και έντονώτερη ήταν ή αναχώρηση τῶν Ἑλλήνων από τή Δράμα όπου σκοτώθηκαν 7.000 Έλληνες και ανάλογη μ' αὐτήν ή γρήγορη εγκατάστασή εκεί τῶν Βουλγάρων.

Ὡς τό τέλος τοῦ 1942 ή ἀναλογία Ἑλλήνων και Βουλγάρων χειροτέρευσε πολύ. Στή Ξάνθη, στις ἀρχές Αὐγούστου, ἦσαν 15,000 Βούλγαροι κ' οἱ Έλληνες εἶχαν μείνει από 31,000 λιγώτεροι ἀπ' τοὺς μισοὺς. Στό τέλος Σεπτεμβρίου, στην Καβάλα ὑπῆρχαν 18,000-20,000 Έλληνες και 8,000-10,000 Βούλγαροι. Στις Σέρρες τόν Δεκέμβριο ὅλες οἱ κεντρικές συνοικίες κατοικοῦνταν ἀποκλειστικά ἀπό Βουλγάρους.

Στήν Ύπαιθρο ή εγκατάσταση τῶν Βουλγάρων δέν ἀκολούθησε τόν ἴδιο ρυθμό μέ τίς πόλεις ἀλλά αὐτήν τήν ἐποχή ὄρχισε νά συστηματοποιήται. Ἐτσι στην πεδιάδα τῶν Σερρῶν ἔφτασε νά ὑπάρχουν 50-55% Βούλγαροι και βουλγαρίζοντες, ἐνώ στην περιοχή τοῦ Σιδηρόκαστρου εγκαταστάθηκαν 4,000 Βούλγαροι, και ἀρκετοί σέ μικρές κομοπόλεις ὅπως στή Τζουμαγιά 400, στην Ἐλευθερούπολη 800, στή Χρυσούπολη 800, στή Ζίχνα 800 και στή Λευκάδα 160.

Μέ τήν ἀρχή τοῦ 1943 τά μέτρα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων αὐξήθηκαν. Ἡ χρονιά ὄρχισε μέ τήν ὁμαδική μεταφορά ἀνδρῶν ἀπ' τήν Καβάλα, τήν Ξάνθη και τή Δράμα στό ἐσωτερικό τῆς Βουλγαρίας, ὅπου χρησιμοποιήθηκαν για σιδηροδρομικά ἔργα. Οἱ συλλήψεις γίνονταν στό δρόμο, ἔτσι ὁ καθένας κινδύνευε, κι' ὅλοι προσπάθησαν νά φύγουν κι' ἔχαναν τήν περιουσία τους και δέν μπορούσαν νά ξαναγυρίσουν. Στις πόλεις, οἱ διωγμοί τῶν Ἑλλήνων και ή ἀντικατάστασή τους ἀπὸ Βουλγάρους πέτυχαν ἀπόλυτα, γιατί στηρίχθηκαν στή μανία τῆς κερδοσκοπίας τυχοδιωκτῶν Βουλγάρων πού ἔρχονταν μόνο και μόνο για νά πλουτίσουν, παίρνοντας ὅλοι τά προσοδοφόρα ἀκίνητα τῶν Ἑλλήνων, ἀπ' τοὺς ὁποίους ὄλα δημεύονταν μέ κάθε τρόπο και μέ πολύ σύστημα. Στά χωριά, τό διώξιμο τῶν Ἑλλήνων και ὁ ἐποικισμός τῶν Βουλγάρων δέν πέτυχε και τόσο γιατί και οἱ ἀγρότες Βούλγαροι πού εἶχαν ἀντάλλαγή και ξαναγύριζαν στά ἐδάφη μας αἰσθάνονταν τήν προσωρινότητα ὄλης αὐτῆς τῆς κατοχῆς και δέν γύριζαν στά χωριά, ἀλλά

κάθονταν στα πλησιέστερα άστικά κέντρα προσπαθώντας να πλουτίσουν γρήγορα για να φύγουν. Έτσι άρχιζαν να εφαρμόζονται μέτρα δειλεαστικά για να προσελκύσουν Βουλγάρους στην ύπαιθρο. Οικόπεδα και σπίτια μοιράζονταν σε όσους δημόσιους και δημοτικούς υπαλλήλους, παπάδες και χωροφύλακες και κάθε άλλη κατηγορία Βουλγάρων ήθελαν να εγκατασταθούν στα χωριά μας. Έτσι οι ελληνικές οικογένειες εσπιτώνονταν κι έμεναν με πολύ μικρούς κλήρους, τόσο που δεν μπορούσαν να ζήσουν κι αναγκάζονταν να φύγουν.

Με όλα τα μέτρα αυτά ο βουλγαρικός έποικισμός της ύπαιθρου ως τα μέσα του 1943 δεν μπόρεσε να πετύχη παρά μόνο στα πλούσια πεδινά χωριά, γιατί μόνον εκεί δέχονταν να εγκατασταθούν οι Βούλγαροι και ποτέ στα όρεινά. Ειδικότερα, η βουλγαρική πολιτική προσπάθησε να εγκαταστήση Βουλγάρους στα ελληνικά χωριά, όπου ποτέ δεν είχε άκουστή η βουλγαρική γλώσσα, όπως στα χωριά Χρυσός, Πεντάπολη, Παπās, Νέος Σκοπός (150 οικογένειες), Άνω Μητραούση (30 οικογένειες) Λευκώνας (40 οικογένειες). Στην Άλιστράτη είχαν εγκατασταθή 100 βουλγαρικές οικογένειες, στην Ραβίκα 70 και στη Δράμα 17. Ο ρυθμός του έποικισμού στην ίδια εποχή ήταν 120 οικογένειες την έβδομάδα.

Χειρότερη ήταν η κατάσταση στην Άλεξανδρούπολη και την περιφέρειά της. Μέσα στην πόλη, τον Αύγουστο του 1943 είχαν μείνει μόνον 8,000 Έλληνες κάτοικοι από τις 20,000 που είχε πριν απ' τον πόλεμο. Ο ψαράδικος προσφυγικός συνοικισμός της Άπολλωνιάδας κατοικήθηκε μόνο από Βουλγάρους. Οι κάτοικοι της πόλης και της περιοχής έφυγαν προς όλα τα μέρη και κυρίως στη λεγόμενη ελεύθερη ζώνη του Έβρου με τέτοιο ρυθμό, που προκάλεσε τη διαμαρτυρία των Βουλγάρων, που δεν έγινε εύτυχως δεκτή απ' τις γερμανικές άρχές.

Με όλην αυτήν την κατάσταση που περιγράψαμε, απ' όλοκληρη τη βουλγαροκρατημένη περιοχή έφυγαν τουλάχιστον 200,000 Έλληνες, κι έτσι απ' τη μετανάστευση και μόνο, ο ελληνικός πληθυσμός των οικισμών μειώθηκε κατά τό 1/3 σχεδόν.

Ο βουλγαρικός πληθυσμός που ήρθε στις πόλεις ήταν λιγότερος απ' τον ελληνικό που έφυγε, ενώ στα χωριά, που δύσκολα τα εγκατέλειπαν οι άγρότες και ήρθαν και Βούλγαροι, ο πληθυσμός αύξήθηκε.

Ο πληθυσμός που εγκατέλειψε τους οικισμούς του πήρε διάφορες κατευθύνσεις. Οι περισσότεροι κάτοικοι, ιδιαίτερα από την Άνατολική Μακεδονία, έφυγαν για τη γερμανοκρατούμενη Μακε-

δονία, την υπόλοιπη Ελλάδα και τὰ νησιά συνήθως λαθραία και με πολλές θυσίες. Από τὴ Δυτικὴ Θράκη ἔφυγαν γιὰ τὸ Νομό "Εβρου, ὅπου δὲν ἦσαν Βούλγαροι, και γιὰ τὰ νησιά μας. Ἀπ' ὄλην τὴν περιοχὴ ἔφυγαν ἀρκετὲς χιλιάδες γιὰ τὴ Γερμανία σὰν ἐργάτες, γιὰ νὰ γλιτώσουν τὸ βουλγαρικὸ ζυγὸ, και πολλοὶ βρίσκονται στὴ Βουλγαρία γιὰ καταναγκαστικὰ ἔργα και ὡς ὄμηροι.

Γιὰ ὅσους κρατιοῦνται τυχὸν στὴ Βουλγαρία, ἡ ἐξαναγκάσθηκαν νὰ πᾶν στὴ Γερμανία δὲν ὑπάρχουν ἀκριβῆ στοιχεῖα.

Γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους πού κατέφυγαν στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα και στὰ νησιά ξέρομε πὼς ὡς τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1942 ἦσαν 115.000 περίπου, τὸ Μάρτιο τοῦ 1943 ἦσαν 120.000 και τὸ Νοέμβριο τοῦ 1943 145.000. Ἀπ' αὐτοὺς τὰ 2/3 τουλάχιστον, δηλαδὴ 100.000 σχεδόν, ἦσαν ἀστοὶ και μόνον 45.000 ἀγρότες. Οἱ περισσότεροι, δηλαδὴ 130.000 κάτοικοι, ἐγκαταστάθηκαν στὴ Μακεδονία και μεταξὺ τους ὄλοι σχεδόν οἱ ἀγρότες. Οἱ ὑπόλοιποι, ἀστοὶ κυρίως, μοιράστηκαν στὴν ἄλλη Ἑλλάδα.

Ἡ κατανομὴ αὐτὴ τοῦ πληθυσμοῦ φαίνεται στὸ χάρτη.

Ε. φάση. Ἡ δευτέρη περίοδος τῆς κατοχῆς.

Ἡ φάση αὐτὴ, εἶναι ἡ φάση τοῦ ἀντάρτικου ἀγῶνα, πού ἀρχίζει σὲ διάφορες χρονικὲς περιόδους ἀπὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1942 ὡς τὸ 1944 στὰ διάφορα μέρη τῆς χώρας και αἱματοκυλίζει τὸν τόπο, πού προσφέρει μ' αὐτὸν τὸν τρόπο μιὰ ἀκόμα θυσία στὸ συμμαχικὸ ἀγῶνα.

Μὲ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἡ χώρα χωρίζεται σὲ δύο μεγάλες ζῶνες, στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα και στὴν κατεχόμενη. Ἡ πρώτη εἶναι στὰ βουνά και στ' ἀπομακρυσμένα μέρη τῆς χώρας πού δὲν ἔχουν συγκοινωνίες και δὲν μπορεῖ νὰ κυριαρχήσῃ ὁ μηχανοκίνητος ἐχθρός, ἐνῶ ἡ δευτέρη βρίσκεται στοὺς κάμπους, στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα κοντὰ στις συγκοινωνίες πού τις ἐλέγχει ὁ κατακτητὴς.

Ἀνάμεσα στις δύο αὐτὲς ζῶνες βρίσκεται μιὰ μόνιμη ζῶνη ἐπιχειρήσεων, ἐχθροπραξιῶν, καταστροφῶν, βιασμῶν, φόνων και κάθε εἶδους ἀγριότητος τοῦ κατακτητῆ πού δὲν τολμάει νὰ χτυπήσῃ τὴν ἐλεύθερη ὄρεινὴ Ἑλλάδα.

Οἱ συνέπειες ἦσαν νὰ φύγῃ ὁ πληθυσμὸς ἀπ' τὴν ἐνδιάμεση αὐτὴ ζῶνη, πού πολλές φορές εἶναι ὀλόκληροι κάμπου, και νὰ καταφύγῃ ἀνάλογα μὲ τὸ ἐπάγγελμα και τις δυνατότητες ζωῆς πού ἔχει σὲ μιὰ ἀπὸ τις δύο περιοχὲς πού ἡ κατοχὴ τους δὲν ἀμφισβητεῖται. Ἔτσι στὴν περίοδο αὐτὴ οἱ κάτοικοι πυκνώνουν στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα και στις ὄρεινὲς ἐλεύθερες περιοχὲς σὲ ὄλο-

κληρη τῆ χώρα, ὅπου τουλάχιστον ἀναπτύσσεται ὁ ἀνταρτικός ἀγώνας, παντοῦ δηλαδή ἐκτός ἀπὸ μερικά μικρά νησιά. Ἐξαίρεση γίνεται στὴν Πελοπόννησο ὅπου καὶ στὶς μεγάλες πόλεις ὁ πληθυσμὸς ἀραιώνει γιατί γίνονται τυχαῖα καὶ μοιραῖα ὁμαδικές σφαγές καὶ κρεμάλες.

Ἄκριβεῖς ἀριθμοὺς γιὰ ὅλες αὐτές τὶς μετακινήσεις στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας δὲν ἔχομε. Ἔνα μόνο ξέρομε, πὼς ὅταν ἐλευθερώθηκε ἡ χώρα οἱ κάτοικοι ποὺ βρέθηκαν παλὺ μακριὰ ἀπὸ τὸν τόπο τους καὶ ποὺ ζήτησαν τὴν κρατικὴ βοήθεια γιὰ νὰ ξαναγυρῶσιν πίσω ἦσαν πάνω ἀπὸ 220,000.

ΣΤ. φάση. Ἡ περίοδος τῆς ἐπιστροφῆς.

Ἡ φάση αὕτῃ ἄρχισε τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1944 ὅταν ἐλευθερώθηκε ἓνα μεγάλο μέρος τῆς χώρας καὶ ἐντάθηκε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1945, ὅταν ὁ πληθυσμὸς βοηθήθηκε νὰ ξαναγυρίσῃ στὶς ἐστίες του.

Σήμερα μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πὼς ὅσοι ἤθελαν νὰ γυρῶσιν στὸν τόπο τους μπόρεσαν νὰ τὸ κάνουν, κι' ὅσοι δὲν βρίσκονται στοὺς οἰκισμοὺς ποὺ ἦσαν πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμον ἢ δὲν θέλουν νὰ γυρῶσιν ἢ δὲν μποροῦν νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ γιατί αὐτοὶ εἶναι ἐντελῶς καταστραμμένοι. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς δμως τοὺς τελευταίους γύρισαν κοντὰ στὴν περιοχὴ ἀπ' τὴν ὁποία ἔφυγαν. Ἔτσι, σήμερα ἔχομε τριῶν εἰδῶν πρόσφυγες :

α. ἐκείνους ποὺ ἀρνοῦνται, πρὸς τὸ παρὸν τουλάχιστον, νὰ γυρῶσιν στοὺς οἰκισμοὺς τους καὶ ποὺ εἶναι μοιρασμένοι κατὰ μικρὰς ομάδες σὲ διάφορα μέρη τῆς χώρας, ἀλλὰ ἰδίως στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα,

β. ἐκείνους ποὺ κατοικοῦσαν σὲ οἰκισμοὺς ποὺ καταστράφηκαν ἐντελῶς καὶ ποὺ βρίσκονται σήμερα στοὺς πῶ κοντινοὺς μὲ τὸν οἰκισμό τους ἀνέπαφους οἰκισμοὺς,

γ. ἐκείνους ποὺ βρίσκονται ἀκόμη σὲ μακρυνοὺς οἰκισμοὺς γιατί δὲν μπόρεσαν νὰ γυρῶσιν στοὺς δικούς τους.

Στὴν πρώτη κατηγορίᾳ πρέπει νὰ κατατάξωμε τουλάχιστον :

28,000 στὴν Θεσσαλονίκη

60,000 » Ἀθήνα

ποὺ ἐδήλωσαν πὼς ἀρνοῦνται νὰ γυρῶσιν στὶς ἐπαρχίες τους. Ἀλλὰ ὁ ἀριθμὸς τους εἶναι πολὺ μεγαλύτερος γιατί πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀπέφυγαν κι' ἀποφεύγουν ἀκόμα νὰ δηλώσουν τὴν ἀλλαγὴ οἰκισμοῦ γιὰ πολλοὺς λόγους.

Νομίζω πως τελικά πρέπει να δεχθούμε πως οί κάτοικοι αυτοί που άρνοϋνται σήμερα ακόμη να γυρίσουν στους οικισμούς άπ' τους όποιους προέρχονται είναι σχεδόν 150,000.

Στή δεύτερη κατηγορία πρέπει να κατατάξωμε πιδ πολλούς άπό 500,000 κατοίκους τής ύπαίθρου.

Στήν τρίτη κατηγορία δέν είναι πιδ πολλοί άπό 20,000. Είναι αυτοί που ζήτησαν τή βοήθεια του Ύφυπουργείου Παλινοστήσεως για τόν έπαναπατρισμό τους.

Στήν κατηγορία αυτή κατοίκων που βρέθηκαν πολύ μακριά άπό τόν οικισμό τους και ζήτησαν τή βοήθεια του Κράτους για να γυρίσουν πίσω βρίσκονταν κι' άλλες 100,000 σχεδόν κάτοικοι που γύρισαν κιόλας στα σπίτια τους.

Οί κάτοικοι που βρίσκονται ακόμη σε άλλους οικισμούς, μακριά άπ' τήν παλιά τους κατοικία και είτε θέλουν να μείνουν εκεί είτε να γυρίσουν πίσω, είναι ακόμη μαζεμένοι στις περιοχές τής Πρωτεύουσας, τής Θεσσαλονίκης και τής Βέροιας.

ε. Άποδημία του πληθυσμού.

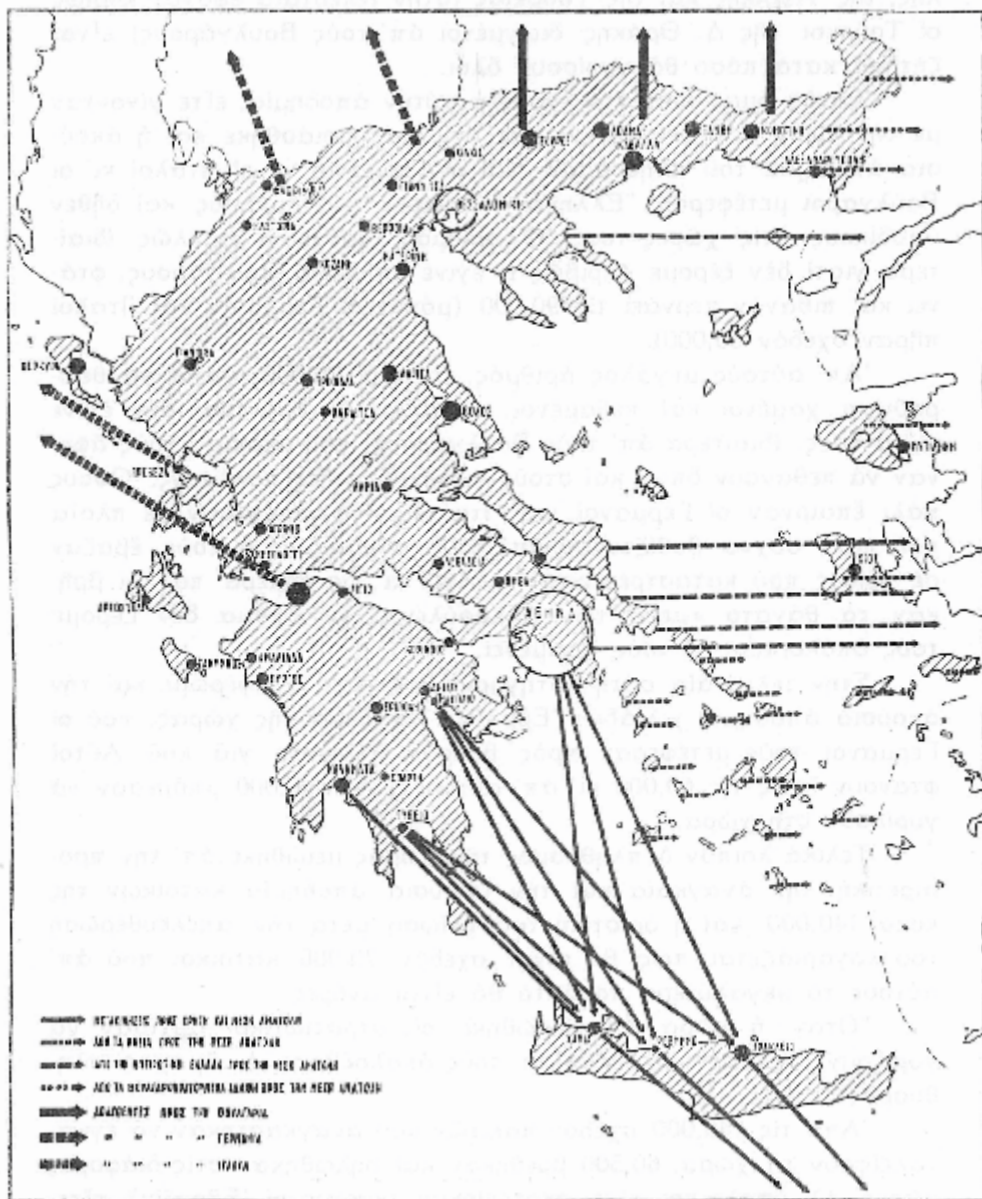
"Όπως είδαμε στην προηγούμενη ανάλυση ή εξέλιξη των πολεμικών γεγονότων ήταν τέτοια ώστε ο πληθυσμός να εγκαταλείπει συνεχώς τή χώρα του. Στην αρχή έφυγαν πολλοί ναυτικοί και στρατιωτικοί με τó στόλο για τήν Κρήτη κι' έπειτα για τήν Αίγυπτο, για να συνεχίσουν τόν πόλεμο. Έπειτα ή πείνα ανάγκασε πολλούς κατοίκους και ιδίως άπ' τά νησιά του Αιγαίου να φύγουν προς τή Μέση Άνατολή για να μπορέσουν να ζήσουν. Τόν ίδιο δρόμο πήραν σιγά-σιγά κι' όσοι διώκονταν άπ' τους ξένους στρατούς. Άλλά και σ' όλην τή διάρκεια τής κατοχής όλοι, νέοι και γέροι, στρατιωτικοί, ναυτικοί κι' αεροπόροι έφευγαν για να ξανασυστήσουν στη Μέση Άνατολή τó στρατό, τó ναυτικό και τήν αεροπορία τής χώρας.

"Ετσι, άπό τήν πρώτη στιγμή τής κατοχής ως τήν τελευταία, δύο μεγάλα ρεύματα πληθυσμού κινήθηκαν κι' έφυγαν με χιλίους κινδύνους άπό τά έλληνικά άκρογιάλια για τó έξωτερικό, οί μάχιμοι κ' οί άμαχοι.

Οί μάχιμοι κατά πρόχειρη εκτίμηση για τόν ένεργό στρατό και τó έμπορικό ναυτικό, πλησιάζουν τις 20,000 ξαναγύρισαν με τήν άπελευθέρωση τής χώρας και άφομοιώθηκαν κιόλας άπ' τόν πληθυσμό τής.

Οί άμαχοι όμως, που θά είχαν φτάσει τις 30,000 κι' εγκατα-

ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

στάθηκαν για να εργαστούν σε διάφορα μέρη της Μέσης Ανατολής, της Αφρικής και της Τουρκίας (στην τελευταία έφυγαν κυρίως οι Τούρκοι της Δ. Θράκης διωγμένοι απ' τους Βουλγάρους) είναι ζήτημα κατά πόσο θά γυρίσουν όλοι.

Έκτός όμως από την έκουσια αυτήν αποδημία, είτε γίνονταν με την πίεση των γεγονότων είτε όχι, παρουσιάσθηκε και η άκουσια αποδημία του πληθυσμού. Και οι Γερμανοί κι' οι Ίταλοί κι' οι Βούλγαροι μετέφεραν Έλληνες κατοίκους για όμηρους και ήρθεν ύποδικους στις χώρες τους. Ο αριθμός, πρόχειρα έντελως, ιδιαίτερα γιατί δεν ξέρομε ακριβώς τί έγινε απ' τους Βουλγάρους, φτάνει και πιθανόν περνάει τις 90,000 (μόνον οι Γερμανοί και Ίταλοί πήραν σχεδόν 80,000).

Απ' αυτούς μεγάλος αριθμός, ίσως οι 70,000 πρέπει να θεωρούνται χαμένοι και πεθαμένοι, γιατί καμιά φροντίδα δεν έγινε γι' αυτούς, ιδιαίτερα απ' τους Βουλγάρους, που σκόπιμα τους άφηναν να πεθάνουν όπως και στους προηγούμενους πολέμους. Όσους πάλι έπαιρναν οι Γερμανοί και Ίταλοί τους μετέφεραν με πλοία που πολύ συχνά βυθίζονταν απ' τους συμμαχούς ή τους έβαζαν σε πόλεις που καταστρέφονταν κι' έτσι κι' ως σήμερα πολλοί βρήκαν τό θάνατο «μετά των άλλοφύλων», κι' ακόμα δεν ξέρομε τους υπόλοιπους τί τους περιμένει.

Στην τελευταία αυτή κατηγορία πρέπει ν' αναφέρωμε και την άκουσια αποδημία χιλιάδων Έβραίων κατοίκων της χώρας, που οι Γερμανοί τους μετέφεραν προς βορράν άγνωστο για ποδ. Αυτοί φτάνουν ίσως τις 60,000 κι' απ' αυτούς μόνον 6,000 μπόρεσαν να γυρίσουν στη χώρα.

Τελικά λοιπόν ο πληθυσμός της χώρας μειώθηκε απ' την προαιρετική, την αναγκαία και την άκουσια αποδημία κατοίκων της κατά 140,000, και ή όριστική του μείωση μετά την άπελευθέρωσή του λογαριάζεται πως θά είναι σχεδόν 70,000 κάτοικοι που απ' αυτούς τό μεγαλύτερο ποσοστό θά είναι άνδρες.

Όταν ή χώρα έλευθερώθηκε οι στρατιωτικοί άρχισαν να γυρίζουν άμέσως και σε λίγο τους άκολούθησε ο άμαχος πληθυσμός.

Από τις 140,000 σχεδόν πολιτών που άναγκάστηκαν να έγκαταλείψουν τη χώρα, 60,500 βρέθηκαν και δηλώθηκαν στις διάφορες χώρες. Οι υπόλοιποι είτε σκοτώθηκαν (κυρίως οι Έβραίοι), είτε, πολύ λίγοι, φοβούνται να γυρίσουν, γιατί κάτι θά έχουν εις βάρος τους. Έδω πρέπει να αναφερθή ότι από τις 70,000 των άπωλειών στο έξωτερικό βεβαιωμένοι θάνατοι είναι: 54,000 έβραίοι,

**ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΧΘΡΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ 1941-1944**

ΑΠΟΔΗΜΙΑ

ΠΡΑΙΤΕΣ ΠΡΟΣ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΡΑΗ	30.000
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΡΑΗ	20.000
ΘΗΡΟΙ ΣΤΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	10.000
ΘΗΡΟΙ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ	10.000
ΘΗΡΟΙ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ	10.000
ΓΕΡΑΙΟΙ ΑΔΑΦΘΕΝΤΕΣ ΣΤΗΝ ΒΟΥΛΓΙΑ	60.000
ΜΕΓΙΣΤΟΝ ΑΠΟΔΗΜΙΑΣ	140.000

ΙΕΡΑΙΕΣ ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΛΟΓΩ ΑΠΟΔΗΜΙΑΣ 70.000

ΦΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΗ ΒΑΘΩΝ ΗΛΑΘΙΩΝ ΚΑΙ ΓΛΑΥ-ΣΦΟΝ 300.000 300.000

ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ	}	15.700	}
ΕΛΛΗΝΟ-ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΙ			
ΕΧΘΡΙΚΟΙ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΙ	3.000	}	99.700
ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΕΣ ΣΦΑΓΙΕΣ	30.000		
ΕΚΤΕΛΕΣΕΙΣ ΑΠΟ ΓΕΡΜΑΝΟΥΣ ΚΑΙ ΙΤΑΛΟΥΣ	11.000	}	390.700
ΑΝΤΙΡΤΟΠΟΛΕΜΟΙ	30.000		
ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΙ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΙ	1.000		
ΣΥΝΟΛΟ	390.700		

ΤΕΛΙΚΗ ΕΛΑΤΤΩΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

ΔΙΑΚΟΠΗ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΥΞΗΣΕΩΣ 300.000 ΔΙΟΙΣ ΜΗ ΓΕΡΜΑΝΟΙ ΜΕΘΩ ΚΑΤΟΧΟΙ 110.000

ΦΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ 390.700 ΑΠΟΔΗΜΙΑ 70.000

ΣΥΝΟΛΟ 870.700

1,100 θάνατοι στρατιωτικών στις επιχειρήσεις και 3,500 άνδρες του εμπορικού ναυτικού.

Άπό τις 60,500 αυτές ως τόν Οκτώβριο τοῦ 1945 είχαν επιστρέψει 44,000 και οί υπόλοιποι ἔμεναν στις ἐπόμενες χώρες :

2,000	σχεδόν	στή	Δυτική	Εὐρώπη
4,500	»	στήν	Αἴγυπτο	
4,500	»	στήν	Κύπρο	
3,000	»	στό	Βελγικό	Κογκό και στήν Ταγκανίκα
1,000	τουλάχιστον	στή	Ρωσοκρατούμενη	ζώνη.

στ. Οἱ συνέπειες.

Ἡ πολεμική περίοδος μέ τις κολοσσιαῖες ἀλλαγές πού ἔφερε στόν πληθυσμό, ἀλλαγές ἀριθμητικές και ποιοτικές, εἶχε συνέπειες γιά τούς κατοίκους σάν κοινωνικούς παράγοντες. Οἱ ἀλλαγές αὐτές ἦσαν οἱ ἐπόμενες :

Οἱ οἰκογένειες διαλύθηκαν, ἰδιαίτερα στούς οἰκισμούς πού οἱ πληθυσμοί τους ἀλλάξαν τόπο, γιατί ἀναγκάσθηκαν νά προσαρμοστούν σέ δυσκολώτερους ὅρους ζωῆς και στέγης, και τὰ μέλη τους μοιράστηκαν σέ διάφορους τόπους και κατοικίες. Τό ἴδιο ἔγινε μέ τούς πολλούς θανάτους, τήν ἀποδημία, τις φυλακίσεις και τήν ὁμηρία, πού μείωσαν τόν ἀριθμό τῶν ἀτόμων σέ κάθε οἰκογένεια, ὄχι ὅμως και τόν ἀριθμό τῶν οἰκογενειῶν. Τό ἴδιο ἔγινε μέ τούς ἀποστρατευμένους πού δέν μπόρεσαν νά γυρίσουν στά χωριά τους, στις οἰκογένειές τους. Τό ἴδιο ἔγινε γενικά μέ τό ρεῦμα τῆς ἀστυφιλίας πού ἐντάθηκε.

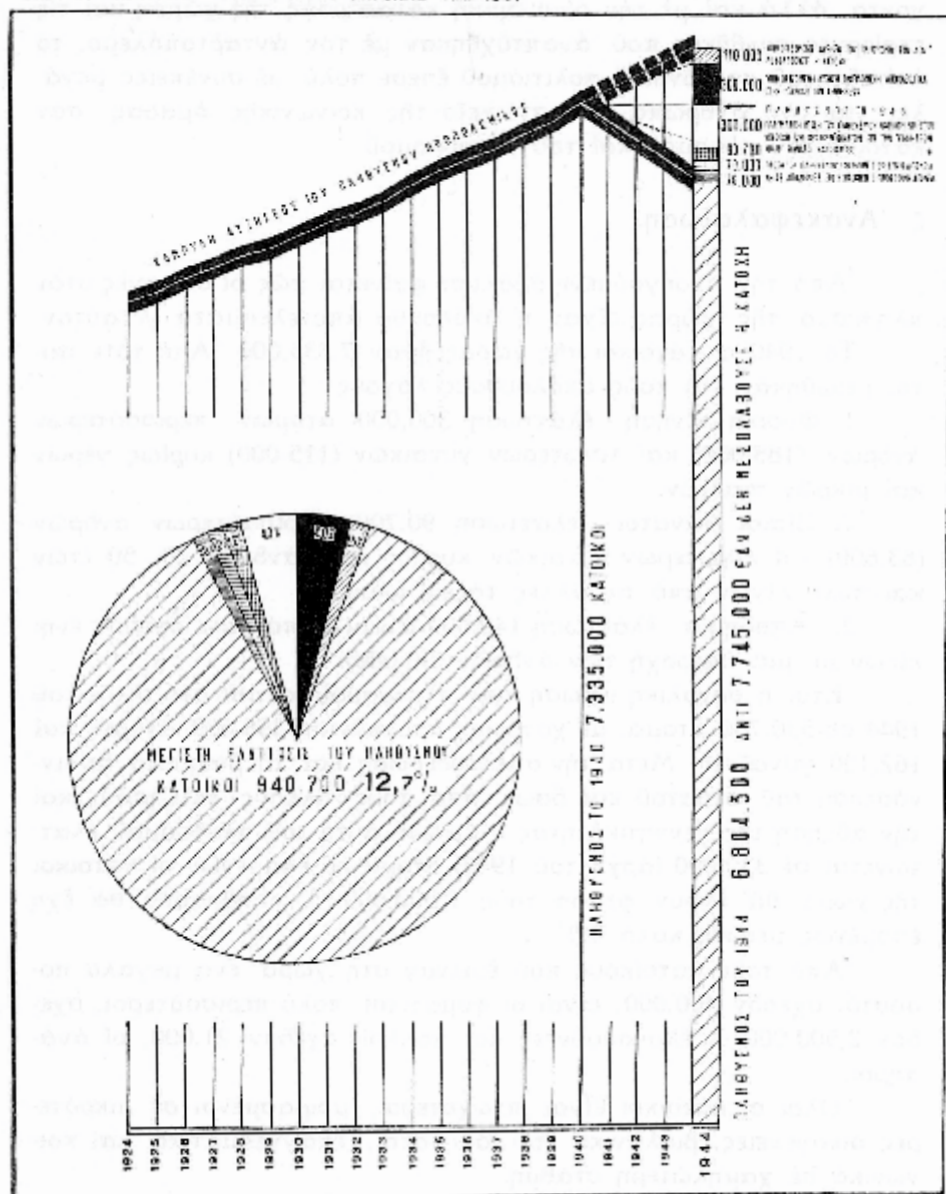
Ἔτσι, ἐνῶ οἱ κάτοικοι σ' ὅλην τή χώρα ἐλαττώθηκαν οἱ οἰκογένειες αὐξήθηκαν, ἰδιαίτερα δέ οἱ πολύ μικρές μέ ἓνα και δύο ἄτομα, και ὁ ἀριθμός τῶν μελῶν τους μικρυνε.

Οἱ μορφωμένοι ἐπιστημονικά και ἐπαγγελματικά Ἕλληνες μείωθηκαν, γιατί ἡ ἐκπαίδευση δέν λειτούργησε κανονικά, γιά νά δημιουργήσῃ νέα στελέχη, ἐνῶ ἀντιθέτως ἔπρεπε σ' αὐτά τὰ χρόνια ν' αὐξηθῆ πολύ γιατί οἱ κλάσεις τῶν νέων ἦσαν μετά τό 1940 πολύ μεγαλύτερες. Ἄπό τήν ἄλλη μεριά, ἀπ' τούς παλιούς κατοίκους οἱ εἰδικευμένοι δέν μπόρεσαν νά ἐπιζήσουν στό ἴδιο ποσοστό μέ τούς ἄλλους, γιατί ὀρισμένοι ἀπ' αὐτούς (δημόσιοι υπάλληλοι κλπ.) εἶχαν χάσει τή δυνατότητα προσαρμογῆς σέ ἄλλα ἐπαγγέλματα και μέ τήν παλιά τους εἰδικότητα δέν μπόρεσαν νά συντηρηθοῦν.

Μέ τή διάλυση τῶν οἰκογενειῶν, τήν κακή ἐκπαίδευση και

ΓΕΝΙΚΗ ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΧΘΡΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ 1941-1944

την επαγγελματική εξαθλίωση, με τους τρεις αυτούς παράγοντες που είχαν μεγάλη επίδραση στον άνθρωπο σαν κοινωνικό παράγοντα, αλλά και με την οικονομική καταστροφή της χώρας και τις περίεργες συνθήκες που αναπτύχθηκαν με τον ανταρτοπόλεμο, το επίπεδο του κοινωνικού πολιτισμού έπεσε πολύ, με συνέπειες μεγάλες για τον άνθρωπο σαν στοιχείο της κοινωνικής ομάδας, σαν κάτοικο του οίκισμού και του συνοικισμού.

ζ. Ανακεφαλαίωση.

Από την προηγούμενη ανάλυση φαίνεται πως οι αλλαγές στον πληθυσμό της χώρας είχαν τ' ακόλουθα αποτελέσματα γι' αυτόν.

Τό 1940 οι κάτοικοι της χώρας ήσαν 7,335,000. Από τότε αυτοί μειώθηκαν για τους ακόλουθους λόγους:

1. Φυσική κίνηση - ελάττωση 300,000 ατόμων, περισσότερων ανδρών, (185,000) και λιγότερων γυναικών (115,000) κυρίως γέρον και μικρών παιδιών.

2. Βίαιοι θάνατοι - ελάττωση 90,700, περισσότερων ανδρών (83,600) και λιγότερων γυναικών, κυρίως νέων ανδρών 20-50 ετών και πολύ λίγων από τις άλλες τάξεις ηλικιών.

3. Αποδημία - ελάττωση 140,000 ατόμων, πάντοτε σχεδόν ενηλίκων με μιά ύπεροχή των ανδρών (90,000).

Έτσι η συνολική μείωση του πληθυσμού έφτασε στο τέλος του 1944 σε 530,700 άτομα, με χονδρική προσέγγιση 368,600 άνδρες και 162,100 γυναίκες. Μετά την απελευθέρωση και τη βαθμιαία παλιννόστηση του στρατού και όσων από τους άλλους επέζησαν, και την αύξηση της γεννητικότητας ή μείωση αυτή του πληθυσμού ελαττώνεται σε 330,000 (άρχή του 1946) άτομα κι' επομένως οι κάτοικοι της χώρας θα έχουν φτάση τους 7,000,000, ο πληθυσμός θα έχη επομένως μειωθή κατά 4,8%.

Από τους κατοίκους που έμειναν στη χώρα ένα μεγάλο ποσοστό, σχεδόν 400,000, είναι οι φυματικοί, πολύ περισσότεροι, σχεδόν 2,500,000 οι έλonoσοϋντες και πολλοί, σχεδόν 21,000, οι ανάπηροι.

Όλοι οι κάτοικοι είναι πτωχότεροι, μοιρασμένοι σε μικρότερες οικογένειες, βιολογικά πιο αδύνατοι, επαγγελματικά και κοινωνικά σε χαμηλότερη στάθμη.

Όλος αυτός ο πληθυσμός που βρίσκεται από κάθε άποψη σε χαμηλότερο επίπεδο απ' τό 1940 μοιράστηκε στον έλληνικό χώρο κατά διάφορο τρόπο κι' αυτό αύξησε δλα αυτά τὰ δεινά. Οι άλ-

λαγές αυτές της κατανομής του πληθυσμού στον ελληνικό χώρο και ή είσορη ξένων στοιχείων στα εδάφη που κλέφτηκαν απ' την Ελλάδα φαίνεται στο χάρτη που μās δίνει μιá γενική εικόνα του αποτελέσματος που είχαν οι διάφοροι παράγοντες που αναλύθηκαν πριν στις σχέσεις μεταξύ των κατοίκων και των οίκισμών τους.

η. Το αποτέλεσμα.

Η προηγούμενη ανάλυση και τὰ στοιχεία που είδαμε δέν δίνουν όμως μιá πλήρη εικόνα του τραγικού αποτελέσματος των απωλειών του πληθυσμού. Αυτό έγινε γιατί θεωρήσαμε τον πληθυσμό σταματημένον στο επίπεδο του 1940.

Ό πληθυσμός όμως της χώρας αν συνεχίζονταν οι προπολεμικές συνθήκες, θα αυξάνονταν ως τὸ τέλος του 1944 κατά 300,000 σχεδόν από τήν φυσική του κίνηση, και κατά 110,000 από τὸ σύνηθες ρεύμα ἐλλήνων του ἐξωτερικοῦ που κατέφευγαν στήν Ελλάδα, θά ήταν ἐπομένως κατά 410,000 κατοίκων μεγαλύτερος.

Ἄντι γι' αυτό, ἔχασε 530,700 άτομα. Οι συνολική λοιπόν ἀπώλεια του πληθυσμοῦ της χώρας φθάνει στίς 940,700, δηλαδή στο 12,9 % του ἐπιπέδου του 1940.

Αυτό είναι τὸ τραγικό αποτέλεσμα του πολέμου γιά τὸν πληθυσμό της χώρας.

2. - ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ κήρυξη τοῦ παγκόσμιου πολέμου στό τέλος τοῦ 1939 ἐσημαινει γιά τήν Ἑλλάδα τή διακοπή τῆς εἰσαγωγῆς οἰκοδομικῶν ὑλικῶν καί τήν προοδευτική μείωση κάθε οἰκοδομικῆς κίνησης.

Πραγματική ὅμως ἀνωμαλία στοὺς ἐλληνικοὺς οἰκισμοὺς ἀρχίζει μέ τήν 28ῃ Ὀκτωβρίου 1940 μέρα πού μπήκε καί ἡ χώρα μας στόν πόλεμο. Ἀπό τότε ὡς σήμερα δέκα διάφορες αἰτίες ἀναστατώνουν τίς οἰκιστικές μας συνθήκες.

α. Ἡ διακοπή κάθε σχεδόν οἰκοδομικῆς κίνησης ἀπό τίς 28. 10. 40 ὡς τὸ τέλος τῆς κατοχῆς (Ὀκτώβριος 1944) καί ἡ πολὺ ἀδύνατη οἰκοδομική κίνηση ἀπὸ τότε ὡς σήμερα.

β. Οἱ καταστροφές τῶν οἰκισμῶν ἀπὸ τοὺς βομβαρδισμοὺς, ἀπὸ τήν κήρυξη τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου (28. 10. 40) ὡς τήν ὀριστική κατάληψη τῆς Κρήτης (5. 6. 41).

γ. Οἱ καταστροφές τῶν οἰκισμῶν στὰ βουλγαροκρατημένα μέρη τῆς χώρας γιά νά ἐκβιασθῇ ὁ πληθυσμὸς νά φύγῃ.

δ. Οἱ καταστροφές τῶν οἰκισμῶν στήν ὑπόλοιπη χώρα γιά ἀντίποινα στό ἀνταρτικό κίνημα.

ε. Οἱ καταστροφές οἰκισμῶν γιά τήν κατασκευὴ ὀχυρωματικῶν ἔργων καί ἀεροδρομίων ἀπ' τὸ στρατὸ κατοχῆς.

στ. Οἱ καταστροφές τῶν οἰκισμῶν στή γερμανοϊταλική σύγκρουση πού ἔγινε σέ διάφορα σημεῖα τῆς χώρας.

ζ. Οἱ καταστροφές οἰκισμῶν ἀπὸ τοὺς βομβαρδισμοὺς τῆς συμμαχικῆς ἀεροπορίας.

η. Οἱ καταστροφές τῶν οἰκισμῶν ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς κατοίκους πού διέλυαν τὰ σπίτια τους καί πουλοῦσαν τὰ ὑλικά τους γιὰτί δέν εἶχαν ἄλλον τρόπο νά ζήσουν.

θ. Οἱ φθορές τῶν οἰκισμῶν γιὰτί δέν ὑπάρχουν δυνατότητες γιά τή συντήρησή τους καί γιὰτί πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐπιταγμένοι ἀπὸ τὰ ξένα στρατεύματα φθείρονται ταχύτερα ἀπὸ τήν κακὴ μεταχείρησή τους.

ι. Οἱ καταστροφές τῶν οἰκισμῶν στό κίνημα τοῦ Δεκεμβρίου 1944.

Καί οἱ δέκα αὐτές αἰτίες ἐξετάζονται πάρα κάτω χωριστὰ γιά νά ἐκτιμηθοῦν οἱ συνέπειές τους. Σκοπὸς μας εἶναι νά ἐκτιμή-

σωμε τὸ τί ἔχασε ὁ τόπος ἀπὸ τὸν οἰκοδομικὸ τοῦ πλοῦτο. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ βροῦμε ἕνα ἀπλὸ τρόπο νὰ ἐκφράσωμε τὶς καταστροφές αὐτές μὲ ὀρισμένες μονάδες.

Νομίζω πῶς ἡ ἀπλούστερη μονάδα εἶναι ἡ οἰκοδομὴ γιατί μᾶς δίνει ἀμέσως ἕνα νοητὸ γιὰ ὄλους μέγεθος. Κι' ἐπειδὴ στὴν Ἑλλάδα ἔχομε τόσες περίπου οἰκοδομές ὡσες καὶ κατοικίες ἡ μονάδα αὐτὴ μπορεῖ νὰ εἶναι χρησιμὴ κατὰ προσέγγιση καὶ γιὰ τὴ μὲ-λέτη τοῦ πῶς σημαντικοῦ οἰκιστικοῦ κλάδου, τοῦ κλάδου τῆς κατοικίας.

Ἀπὸ τὶς στατιστικὲς ποὺ ὑπάρχουν καὶ τὴν ἔρευνα ποὺ κάναμε μποροῦμε νὰ ὑπολογίσωμε καὶ τὸν κυβισμό, τὸ χτισμένο ὄγκο τῆς τυπικῆς αὐτῆς γιὰ ὀλόκληρη τὴ χώρα ἢ γιὰ κάθε οἰκισμό οἰκοδομῆς κι' ἔτσι νὰ μεταφράζωμε τὴν ἀπλὴ αὐτὴ μονάδα, τὴν οἰκοδομὴ, σὲ οἰκοδομικὸ ὄγκο καὶ σὲ ἀξία.

α. Διακοπὴ τῆς οἰκοδομικῆς κίνησης.

Ἡ ἀνάπτυξη καὶ ἐξέλιξη τῶν οἰκισμῶν σταματᾷ οὐσιαστικὰ ἀπ' τὸ 1940, μηδενίζεται ὅμως σχεδὸν ἀπ' τὸ 1941 κι' ἔπειτα.

Τὸ 1940 συνεχίζεται κυρίως ἡ οἰκοδόμηση τῶν ἔργων ποὺ εἶχαν ἀρχίσει ἀπὸ πρὶν, ἐνῶ στὸ 1941 ἔχουν σταματήσῃ πιά ἐντελῶς κι' αὐτά.

Μιά γενικὴ εἰκόνα γιὰ ὀλόκληρη τὴ χώρα μᾶς δίνει ἡ παρακάτω στατιστικὴ ἀπὸ τὶς ἀδείες γιὰ νέες ἰδιωτικὲς οἰκοδομὲς ἀπὸ τὸ 1930 ὡς τὸ 1943. Γιὰ τὰ χρόνια 1944-1945 βασιστήκαμε σὲ γενικὲς ἐκτιμήσεις γιατί οἱ ἐντελῶς ἀνώμαλες συνθήκες δὲν ἐπέτρεψαν ἀκόμη νὰ ὑπάρχουν ἐντελῶς ἀκριβῆ στοιχεῖα. Στούς ἀριθμοὺς αὐτοὺς δὲν περιλαμβάνονται οἱ προσωρινὲς καλύψεις καὶ τὰ προσωρινὰ στέγασιτρα ποὺ χτίστηκαν.

Τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπίσημης στατιστικῆς διορθώθηκαν στὸν πίνακα αὐτὸν κατὰ ἕνα ποσοστὸ 10-15%, ὅσο ὑπολογίζομε πῶς θὰ εἶνε οἱ διαφυγές τῶν καταγραφῶν.

1930	7,000
1931	8,300
1932	11,000
1933	8,100
1934	8,200
1935	7,200
1936	7,800

1937	8,100	
1938	9,000	
1939	8,000	82,700 στη δεκαετία 1930 - 39
1940	5,600	
1941	800	
1942	500	
1943	550	
1944	500	
1945	1,000	8,950 στην εξαετία 1940 - 45
Σύνολο	<u>91,650</u>	από τό 1930 ως τό 1945

Ἄλλά δέν ἦσαν μόνον οἱ καινούριες οἰκοδομές ποῦ ἔπαυσαν νά χτίζονται. Καί οἱ προσθήκες ποῦ γίνονταν στίς παλιές οἰκοδομές, ἄλλοτε ἑνός πατώματος, κι' ἄλλοτε συχνότερα μερικῶν δωματίων, σταμάτησαν ἑντελῶς. Γιὰ νά ἐκτιμήσωμε τήν ἀπώλεια τοῦ οἰκοδομικοῦ πλοῦτου τῆς χώρας ἀπ' τό σταμάτημα τῆς οἰκοδομικῆς κίνησης πρέπει νά τή μεταφράσωμε σέ ἀριθμὸ νέων οἰκοδομῶν. Συγκρίνοντας τὸν ὄγκο τῶν νέων οἰκοδομῶν (32,824,000 κ. μ.) μὲ τὸν ὄγκο τῶν προσθηκῶν (4,448,000 κ. μ.) καθὼς καὶ τὴν ἀξία τῶν νέων οἰκοδομῶν, (7,210,000,000 δρχ.) μὲ τὴν ἀξία τῶν προσθηκῶν (1,041,000,000 δρχ.) στὰ χρόνια 1930 - 39 βρίσκουμε πὼς οἱ προσθήκες ἔχουν σχέση μὲ τίς νέες οἰκοδομές σάν 1 : 7.

Στὰ χρόνια αὐτὰ δέν γίνονταν βέβαια οὔτε ἐπισκευές τῶν παλιῶν οἰκοδομῶν, οὔτε διαρρυθμίσεις τους. Ἔτσι ἡ χώρα ἔχανε ἕναν ὀρισμένο οἰκοδομικὸ πλοῦτο, ποῦ μπορούμε νά τὸν ἐκτιμήσωμε καὶ νά τὸν ἀναγάγωμε σέ ὀρισμένο ἀριθμὸ οἰκοδομῶν. Στὴ δεκαετία 1930-39 ἔγιναν ἐπισκευές καὶ διαρρυθμίσεις ἀξίας 520,562,027 δρχ. ἴσες δηλαδὴ μὲ τὸ 1/14 τῆς ἀξίας τῶν νέων οἰκοδομῶν ἢ ἰσοδύναμες μὲ 5,900 σχεδὸν οἰκοδομές.

Κάθε χρόνο λοιπὸν χτίζονταν κατὰ μέσον ὄρο 8,270 νέες οἰκοδομές, γίνονταν προσθήκες ἰσοδύναμες μὲ 1,180 νέες οἰκοδομές καὶ ἐπισκευές ἰσοδύναμες μὲ 590 νέες οἰκοδομές.

Ὡστε κάθε χρόνο ὁ οἰκοδομικὸς πλοῦτος τῆς χώρας αὐξάνονταν κατὰ ποσὸ ἀντίστοιχο μὲ 10,000 σχεδὸν οἰκοδομές.

Σ' αὐτὸν τὸ μέσον ὄρο πρέπει νά προσθέσωμε καὶ τὸ μέσον ὄρο τῶν οἰκοδομῶν ποῦ χτίζονταν ἀπ' τό Κράτος καὶ τοὺς διαφόρους ὀργανισμοὺς καὶ ποῦ εἶναι γιὰ τὴ δεκαετία αὐτὴ σχεδὸν 2,000 οἰκοδομές τὸ χρόνο.

Μποροῦμε λοιπὸν τελικὰ νά ὑπολογίσωμε σέ 12,000 σχεδὸν

οικοδομές (18,000 μέσες τυπικές κατοικίες) τὸ χρόνο τῆ φυσικῆ δυναμικότητα τῆς χώρας, ποὺ ἐκδηλώνεται ἀπὸ τοὺς ἰδιώτες (10,000), καὶ τὸ Κράτος (2,000).

Ἀπὸ τὸ 1940, ὅπως δείχνουν τὰ παραπάνω στοιχεῖα, ἡ ἰδιωτικὴ οἰκοδομικὴ κίνησις ἔπεσε στὸ μισὸ σχεδὸν κι' ἔπειτα καὶ κάτω ἀπὸ τὸ ἓνα δέκατο τῆς ὁμαλῆς προπολεμικῆς.

Ἀπὸ τὸ Δημόσιο ἢ ὀργανισμοὺς δὲν χτίστηκαν στὸ διάστημα μετὰ τὸ 1940 καθόλου κτίρια καὶ μόνο μερικὰ παλιὰ ἐπισκευάστηκαν ἢ διασκευάστηκαν κυρίως ἀπὸ τὶς Ἀρχὲς Κατοχῆς ποὺ συχνὰ ἀλλάξαν καὶ τὸν προορισμὸ τους. Ἐξαιρεσιὰ στὸ γενικὸ αὐτὸ φαινόμενο παρουσιάζεται μόνον σὲ λίγους ἀγροτικoὺς συνοικισμοὺς, ὅπου οἱ κάτοικοι βρέθηκαν ἀπότομα σχετικὰ εὐποροὶ καὶ ποὺ συνόρευαν μετὰ ἄλλους πτωχοὺς συνοικισμοὺς, ποὺ ἀρχισαν νὰ πουλοῦν τὰ ὑλικά τῶν οἰκοδομῶν τους. Οἱ περιπτώσεις ὁμοῦ αὐτῆς εἶναι λίγες, γιατί συνήθως ἔλειπαν τὰ ἀναγκαῖα ὑλικά, οἱ τεχνίτες καὶ οἱ ἀπαραίτητες ἡρεμὲς συνθήκες.

Οἱ συνέπειες ἀπὸ τὴ διακοπὴ αὐτῆ τῆς οἰκοδομικῆς κίνησης ἦσαν σημαντικὲς καὶ μᾶς δημιούργησαν ἄμεσα καὶ ἔμμεσα τρία μεγάλα προβλήματα.

1. Μετὰ τὴ διακοπὴ αὐτῆ ἡ χώρα ἔχασε τὸν κανονικὸ ἀριθμὸ νέων οἰκοδομῶν ποὺ χτίζονταν κάθε χρόνο, ποὺ μπορεῖ νὰ ὑπολογιστῆ σύμφωνα μετὰ τὸν μέσον ὄρο ἀπὸ τὸ 1930-39 σὲ 12,000 οἰκοδομῆς τὸ χρόνο. Ἀπὸ τὸ 1940 ὡς τὸ 1945 χτίστηκαν μόνον 8,950 νέες οἰκοδομῆς, ἀντὶ γιὰ 72,000 καὶ μάλιστα χτίστηκαν μόνον σχεδὸν μονόροφες κι' αὐτῆς κακοφτιαγμένες.

Στὰ χρόνια λοιπὸν 1940-1945 ἡ χώρα ἔχασε σχεδὸν 63,000 οἰκοδομῆς ποὺ θὰ χτίζονταν κανονικά κι' ἔτσι ἡ ἀναλογία πληθυσμοῦ καὶ οἰκοδομῶν χειροτέρευσε πολὺ πρὸς γρήγορα. Οἱ οἰκοδομῆς αὐτῆς ἀντιστοιχοῦν σὲ 94,500 κατοικίες μέσου τύπου ($63,000 \times 1,5$).

2. Ἡ διακοπὴ κάθε οἰκοδομικῆς κίνησης εἶχε καταστρεπτικὲς συνέπειες καὶ γιὰ τὸν τεχνικὸ ἐξοπλισμὸ τῆς χώρας. Τὰ μεγάλα μηχανήματα κι' οἱ ἐγκαταστάσεις ἐπιτάχθηκαν ἀπὸ τὶς Ἀρχὲς Κατοχῆς καὶ καταστράφηκαν ἢ μεταφέρθηκαν στὸ ἐξωτερικὸ. Ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἀποθέματα οἰκοδομικῶν ὑλικῶν ποὺ εἶχε ὁ τόπος ἐπιτάχθηκαν καὶ ξοδεύτηκαν ἀπὸ τὶς Ἀρχὲς Κατοχῆς γιὰ ἔργα τους. Ἐνῶ ἡ εἰσαγωγὴ νέων ὑλικῶν σταμάτησε ἔντελῶς καὶ ἡ παραγωγὴ ἄλλων ἢ σταμάτησε ὀλοκληρωτικὰ ἢ διατέθηκε γιὰ τὶς Ἀρχὲς Κατοχῆς, ποὺ τὴ χρησιμοποίησαν μόνον γιὰ στρατιωτικὰ ἔργα. Ἐτσι ἡ χώρα βρέθηκε ἀπογομνωμένη ἀπὸ κάθε ὑλικὸ μέσο χρῆσιμο γιὰ νὰ ξαναρχίσῃ ἡ οἰκοδομικὴ τῆς κίνησις.

Νὰ ἐκτιμήσωμε τὶς ἀπώλειες σὲ μηχανήματα εἶναι δύσκολο, ἀλλὰ τὶς ἀπώλειες σὲ ὑλικά μποροῦμε νὰ τὶς θεωρήσωμε κατὰ προσέγγιση ἴσες μὲ τὰ ὑλικά ποὺ χρειάζονταν γιὰ τὴν παραγωγή οἰκοδομῶν ἑνὸς χρόνου. Ἔτσι, ἂν θεωρήσωμε πὼς τὰ οἰκοδομικά ὑλικά ἀντιπροσωπεύουν τὸ 50% τῆς ἀξίας τῆς οἰκοδομῆς, ἔχομε ἀπ' αὐτὴν τὴν αἰτία οἰκονομικὴ ἀπώλεια ἰσοδύναμη μὲ τὸ χάσιμο 6,000 οἰκοδομῶν, ἢ 9,000 κατοικιῶν.

3. Ἀνάλογες μὲ τὶς προηγούμενες ἦσαν οἱ συνέπειες καὶ γιὰ τὸ ἔμψυχο τεχνικὸ ὑλικὸ τῆς χώρας.

Οἱ τεχνικοὶ καταδικάστηκαν σὲ ἀνεργία ἢ σὲ συνεργασία μὲ τὶς Ἀρχὲς Κατοχῆς γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν ἔργων τους. Ἔτσι οἱ περισσότεροι, ἰδίως οἱ τεχνίτες, ἀσχολήθηκαν μὲ ἄλλα ἐπαγγέλματα ξεχνώντας σιγά-σιγά τὴν εἰδικότητά τους κ' εἶναι ἀμφίβολο ἂν θὰ ξαναγυρίσουν σ' αὐτὴν, ἰδιαίτερα οἱ ἰκανώτεροι ἀπ' αὐτοῦς. Οἱ ἄλλοι, ὅσοι συνέχισαν νὰ ἐργάζονται στὰ τεχνικὰ ἔργα τῶν κατακτητῶν συνήθισαν στὴν ψεύτικη, βιαστικὴ κ' ἀπρόσδεκτη δουλειὰ μὲ μεγάλα κέρδη καὶ θὰ εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ ξαναμποῦν στὸ σωστὸ δρόμο. Αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερα καταστρεπτικὸ γιὰ τοὺς νέους ποὺ ἄρχισαν τὴν ἐπαγγελματικὴ τους ζωὴ μὲ τέτοιους αἰωνοὺς. Ἡ φθορὰ αὐτὴ τοῦ ἔμψυχου τεχνικοῦ ὑλικοῦ μας εἶναι μίᾶ ἀπὸ τὶς χειρότερες συνέπειες τοῦ πολέμου γιὰ τὴ χώρα.

Σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ Τ. Ε. Ε. οἱ μηχανικοὶ καὶ ἐργολάβοι ποὺ ἔκαναν σημαντικὰ τεχνικὰ ἔργα γιὰ τὸν κατακτητὴ εἶναι 309. Στὸν κατάλογο αὐτὸ δὲν περιλαμβάνονται πολλοὶ νέοι ποὺ ἢ συνεργασία τους πέρασε ἀπαρατήρητη.

β. Καταστροφές στὴν πολεμικὴ περίοδο (Ὀκτώβριος 1940 - Μάιος 1941).

Ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ποὺ βομβαρδίστηκε ἡ Πάτρα (28. 10. 40) ὡς τὸν τελευταῖο βομβαρδισμό τῶν παραλίων τῆς Κρήτης (5. 6. 41) οἱ οἰκισμοὶ τῆς χώρας ἦσαν ὁ κύριος στόχος τῶν Ἰταλικῶν κ' ἔπειτα τῶν Γερμανικῶν βομβαρδιστικῶν, ποὺ ἔρριχναν τὶς βόμβες τους, κατὰ κανόνα ἐκκρηκτικὲς, ἀδιάκριτα πάνω στὶς πόλεις, ὅπως δείχνει ὁ παρακάτω πίνακας ποὺ χωρίζει τὰ κτίρια ποὺ καταστράφηκαν ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος τους.

Σὲ ὁλόκληρη τὴ χώρα ἔξω ἀπὸ τὴν Κρήτη ἔπαθαν ζημιές :

Κτίρια κατοικίας καὶ καταστημάτων . .	17,055
Ἐκκλησίες	102

Σχολεία	55
Νοσοκομεία	8
Δημόσια κτίρια	31
Έργοστάσια	34
Στρατιωτικά κτίρια	6
Μουσεία	2
Σύνολο	<u>17,293</u>

Άπό τις οίκοδομές αυτές μόνον 71 καταστράφηκαν από πυρκαϊά, ενώ όλες οι άλλες γκρεμίστηκαν από βομβαρδισμούς και ανατινάξεις.

Συνολικά έπαθαν ζημιές 17,293 οίκοδομές, κι' από αυτές 4,353 γκρεμίστηκαν ή πρέπει να γκρεμιστούν και πολλές γκρεμίστηκαν κι' άλλες από τους ιδιοκτήτες ή τις Άρχές.

4,568 έπαθαν σοβαρές ζημιές.

8,372 έπαθαν έλαφρές ζημιές.

Στην Κρήτη με πρόχειρες εκτιμήσεις βλέπομε πως οι ζημιές που έγιναν φτάνουν στις 13,000 οίκοδομές.

Άν προσθέσωμε αυτά τα στοιχεία βρίσκομε πως σ' όλόκληρη τη χώρα οι ζημιές έφθασαν τις 30,000 περίπου οίκοδομές, δηλαδή σχεδόν 1,7% του συνολικού οίκοδομικού της πλούτου, που είναι 1,700,000 οίκοδομές.

Άπό αυτές 12,000 γκρεμίστηκαν έντελώς και 18,000 έπαθαν διάφορες ζημιές.

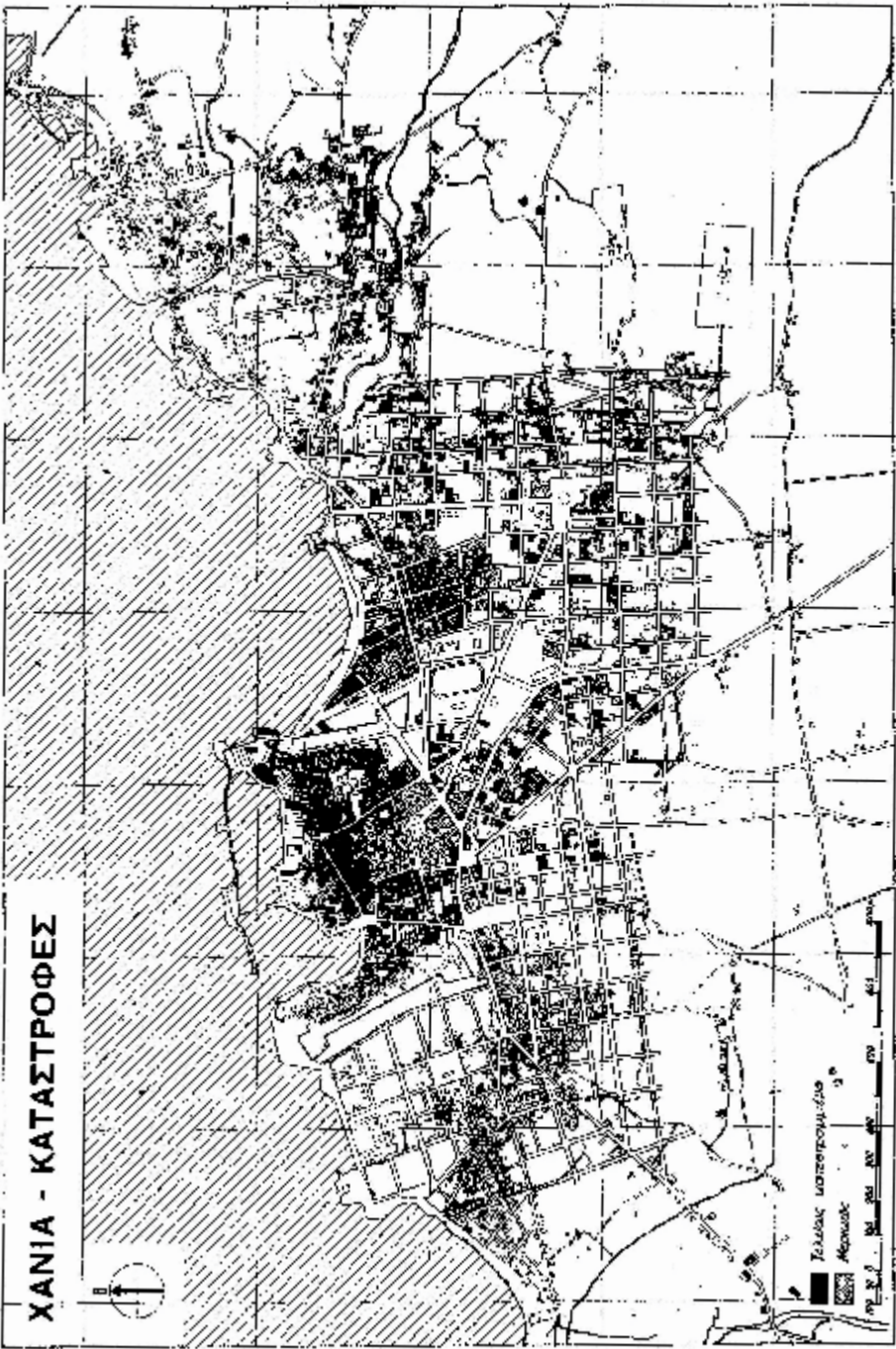
Άπό τα αναλυτικά στοιχεία για τις καταστροφές γίνονται οι ακόλουθες γενικές παρατηρήσεις.

1. Τις μεγαλύτερες καταστροφές έπαθαν τα τοπικά αστικά κέντρα της χώρας, κυρίως τα συγκοινωνιακά κέντρα. Οι μικρές πόλεις και τα χωριά δέν έπαθαν σχεδόν τίποτα, εκτός από την Κρήτη, όπου πολλά από αυτά καταστράφηκαν.

2. Καμιά πόλη δέν καταστράφηκε έντελώς, το μεγαλύτερο ποσοστό καταστροφής είναι στα Χανιά και στο Ηράκλειο.

3. Όλες οι καταστροφές σχεδόν είναι από βομβαρδισμούς. Έτσι μεγάλο ποσοστό των κτιρίων έγινε έντελώς άχρηστο κι' αν δέν γκρεμίστηκε άμέσως με το βομβαρδισμό, γκρεμίστηκε άργότερα είτε από τις Άρχές γιατί ήταν έτοιμόρροπο, είτε από τον καιρό και την εγκατάλειψη γιατί ήταν αδύνατο να έπισκευαστή, αφού ούτε υλικά, ούτε χρηματικά μέσα υπήρχαν.

ΧΑΝΙΑ - ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ

γ. Καταστροφές στα Βουλγαροκρατημένα μέρη.

Ἡ μοῖρα τῶν οἰκισμῶν τῆς χώρας στα μέρη ποῦ καταπάτησαν οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ Ἀπριλίου 1941 ἦταν τραγική καὶ δίνεται σὲ πολὺ γενικὲς γραμμὲς παρακάτω μὲ τὰ λίγα στοιχεῖα ποῦ μπόρεσαν νὰ γίνουν γνωστά.

Βασικὸ μέρος τοῦ σχεδίου γιὰ τὴν ἐξόντωση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας καὶ τὴν ἀντικατάστασή του ἀπὸ βουλγάρους ἐπιδρομεῖς ἦταν καὶ ἡ καταστροφή τῶν ἐλληνικῶν οἰκισμῶν, ποῦ μέσα τους εὑρίσκει στέγη κι' ἀνθοῦσε ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Δυτικῆς Θράκης.

Μὲ ἔξη κυρίως τρόπους, ποῦ ἐφαρμόστηκαν ἄλλοτε διαδοχικὰ καὶ ἄλλοτε σύγχρονα, προσπάθησαν οἱ βουλγαρικὲς Ἀρχές καὶ ὁ βουλγαρικὸς πληθυσμὸς νὰ καταστρέψουν τοὺς ἐλληνικοὺς οἰκισμοὺς.

1. Μὲ τὴν ἐπίταξη τῶν καλύτερων ἀστικῶν ἀκινήτων σὲ κάθε πόλη γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν κρατικῶν καὶ δημοτικῶν τους Ἀρχῶν. Ἐκεῖ ποῦ ἄλλοτε ἡ Καβάλα εἶχε ἓνα κτίριο γιὰ Δημαρχεῖο, ὅταν μπῆκαν οἱ Βούλγαροι πῆραν γιὰ τίς ἴδιες ὑπηρεσίες καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἔτσι τὰ καλὰ ἀστικά σπίτια ἄρχισαν νὰ καταστρέφονται.

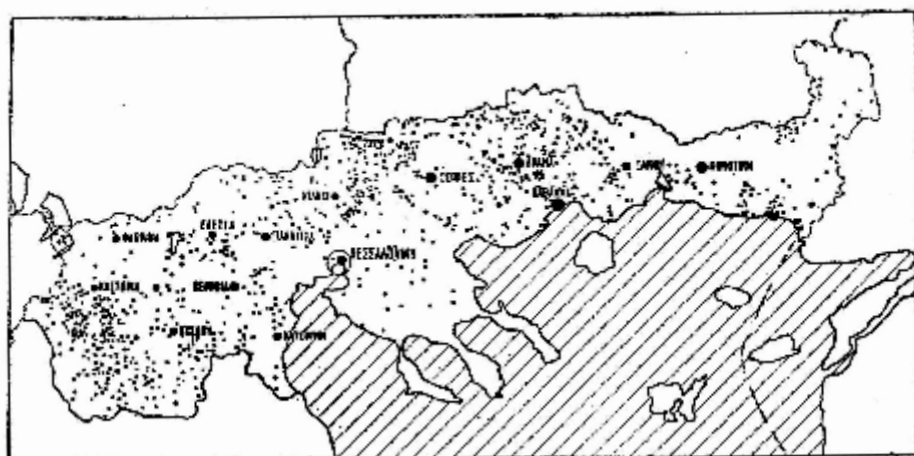
2. Μὲ τὴν ἀρπαγὴ τῶν ἐλληνικῶν ἀκινήτων ἐκείνων τῶν κατοίκων ποῦ ἔλειπαν ἀπὸ τίς πόλεις καὶ τὰ χωριά τους καὶ ἐκείνων ποῦ ἀναγκάζονταν νὰ φύγουν στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα καὶ γιὰ νὰ μπόρουν νὰ φύγουν ἀναγκάζονταν νὰ ὑπογράψουν καὶ δήλωση πὼς χαρίζουν τὴν περιουσία τους στὸ βουλγαρικὸ Κράτος. Κι' ὅταν οἱ Ἕλληνες ἀναγκάζονταν νὰ πουλήσουν τὸ σπίτι τους γιὰ νὰ φύγουν, κανένας δὲν τὸ ἀγόραζε γιατί ἠλπίζε νὰ τὸ βρῆ δωρεάν. Οἱ τιμές γίνονταν ἐξευτελιστικὲς καὶ τὰ σπίτια ἔχαναν κάθε ἀξία καὶ δὲν γίνονταν καμιὰ φροντίδα γιὰ τὴ συντήρησή τους.

Ἔτσι, μεγάλος ἀριθμὸς κτιρίων ποῦ ἦταν στὸ ἔλεος τοῦ βουλγαρικοῦ Κράτους, ἀλλὰ ἀκόμα κι' αὐτῶν ποῦ ἔμεναν στὰ ἐλληνικὰ χέρια ἐρήμωσε καὶ καταστράφηκε πρόωρα, εἴτε γιατί ἐγκαταλείφθηκε, εἴτε γιατί γίνεται κακὴ χρῆση του καὶ καμιὰ συντήρηση.

3. Μὲ τὴν διαρπαγὴ κάθε ἐπίπλου ἢ κινητοῦ μέρους τῆς οἰκοδομῆς, ἰδιαίτερα δὲ τῶν καλλιτεχνικῶν τους κομματιῶν, τῶν ξυλίνων κατασκευῶν, τῶν τέμπλων τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν διακοσμῆσεων τῶν σχολείων, κλπ. Οὐσιαστικὰ ὅλες οἱ οἰκοδομὲς τῶν ἐλληνικῶν πόλεων καὶ χωριῶν ποῦ δὲν κατοικοῦνταν διαλύθηκαν, καὶ τὰ ὕλικά τους μεταφέρθηκαν στὴ Βουλγαρία.

4. Μὲ τὴν συστηματικὴ καταστροφή τῶν πόλεων, χωριῶν, μο-

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ

ναστηριών κ. ά. οικισμών με βομβαρδισμό και πολυβολισμό, από αεροπλάνα, από πυροβολικό και από ένοπλες ομάδες πολιτών και στρατού με πολυβόλα και όπλα που κατάστρεφαν ό,τι μπορούσαν, και από χειροβομβίδες που ρίχνονταν στα ύπόγεια των σπιτιών, καθώς και με τό συστηματικό έμπρησμό των σπιτιών, εκκλησιών ή και συνοικιών και συνοικισμών όλόκληρων.

5. Με την εφαρμογή δήθεν πολεοδομικών και έξωραϊστικών μέτρων στις πόλεις και την προγραμματική κατεδάφιση των καλύτερων και κεντρικότερων αστικών ακινήτων.

6. Με την αναγκαστική απαλλοτρίωση σπιτιών και συνοικιών όλόκληρων για την εγκατάσταση των τυχοδιωκτών Βουλγάρων. Έτσι, οί νέοι κάτοικοι που καταλάβαιναν πώς εγκαταστάθηκαν προσωρινά δέν συντηρούσαν τό σπίτι σαν δικό τους, μά αντίθετα κοίταζαν πώς νά κλέψουν και νά μεταφέρουν ό,τι μπορούσαν στα καλιά τους χωριά, στα βόρεια μέρη της Βουλγαρίας άπ' όπου ήρθαν, άφοϋ ήξεραν πώς εκεί θά ξαναγυρίσουν μιά μέρα.

Γιά χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρεται πώς στην Άλεξανδρούπολη από 20,000 κάτοικοι έμειναν μόνον 8,000. Σ' αυτούς προστέθηκαν 5,000 τό πολύ Βούλγαροι. Και ή πόλη έρήμωσε.

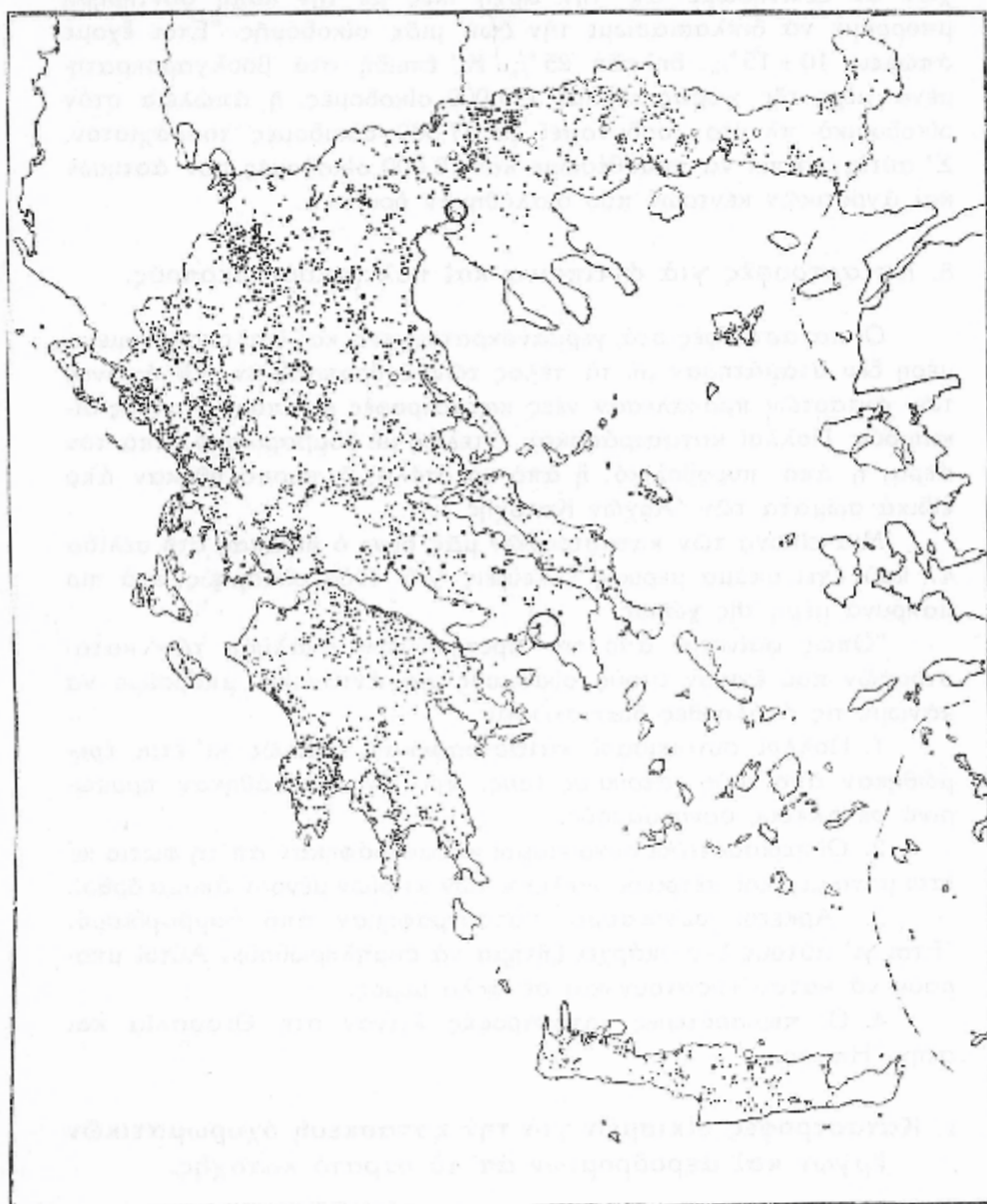
Οί καταστροφές που έγιναν με την εφαρμογή όλων αυτών των μέτρων είναι κολοσιαιές, είναι πολύ δύσκολο όμως νά εκτιμηθούν σε συγκεκριμένους αριθμούς, έκτός από κείνες με τους τρόπους 4 και 5. Μόνο για τις καταστροφές που έγιναν με βομβαρδισμούς, ανατινάξεις και έμπρησμούς κυρίως στό διάστημα των μεγάλων διώξεων από τις 29 Σεπτεμβρίου ως τις 4 Οκτωβρίου 1941 έχομε μιά, γενική κι' αυτή, εικόνα.

Σύμφωνα με τά έπίσημα στοιχεία οί καταστροφές που έγιναν από βομβαρδισμούς και έμπρησμούς φτάνουν στις 24,500 τυπικές οικοδομές μοιρασμένες σε 25-30 πόλεις και χωριά.

Άν προσθέσωμε και άλλες 1,000 έντελώς κατά προσέγγιση οικοδομές που θά θυσιάστηκαν δήθεν για πολεοδομικούς σκοπούς φθάνομε στις 25.500 τυπικές οικοδομές σε όλα τά βουλγαροκρατημένα μέρη και σε άλλες 13,000 πρέπει νά λογαριάσωμε εκείνες που έπαθαν μεγάλες ζημιές.

Άπό ειδικές έπιτόπιες έρευνες αποδεικνύεται επίσης πώς με μεγάλη προσέγγιση όλες οί οικοδομές υπέφεραν από μιά άπό τις αίτιες 1, 2, 3 και 6 κι' ότι μ' αυτόν τόν τρόπο γέρασαν κατά 10 τουλάχιστον χρόνια και καταστράφηκαν από την κακή χρήση, μετατροπές, και άπό έλλειψη κάθε συντήρησης κλπ. κατά 15%. Άν δεχτοϋμε σαν μέση ηλικία των οικοδομών στην Ελλάδα τά 100

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ ΑΠΟ ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ
(ΚΑΜΜΕΝΑ ΧΩΡΙΑ)

χρόνια που είναι ένα μεγάλο όριο και πάλι έχουμε μία απώλεια 10 % του οικοδομικού πλούτου των βουλγαροκρατημένων περιοχών αν ξεκινήσουμε από την αρχή πώς με την καλή συντήρηση μπορούμε να διπλασιάσουμε την ζωή μιας οικοδομής. Έτσι έχουμε απώλεια 10 + 15 %, δηλαδή 25 %. Κι' επειδή στα βουλγαροκρατημένα μέρη της χώρας είχαμε 150,000 οικοδομές, ή απώλεια στον οικοδομικό πλούτο ισοδυναμεί με 37,500 οικοδομές τουλάχιστον. Σ' αυτές πρέπει να προσθέσουμε και 10,000 οικοδομές των αστικών και αγροτικών κέντρων που διαλύθηκαν οριστικά.

δ. Καταστροφές για αντίποινα και πολεμικούς σκοπούς.

Οι καταστροφές στα γερμανοκρατούμενα και ιταλοκρατούμενα μέρη δεν σταμάτησαν με το τέλος των έχθροπραξιών. Οί άγώνες των ανταρτών προκάλεσαν νέες καταστροφές αντιποίνων στους οικισμούς. Πολλοί καταστράφηκαν έντελώς με βομβαρδισμό, από τον άέρα, ή από πυροβολικό, ή από το στόλο, ή πυρπολήθηκαν από ειδικά σώματα των Άρχων Κατοχής.

Μία εικόνα των καταστροφών μας δίνει ο πίνακας στη σελίδα 47 που έχει ακόμα μερικές έλλειψεις για τους οικισμούς στα πιο μακρινά μέρη της χώρας.

Όπως φαίνεται από την προηγούμενη ανάλυση των καταστροφών που έγιναν στους οικισμούς για αντίποινα, μπορούμε να κάνουμε τις ακόλουθες διαπιστώσεις.

1. Πολλοί συνοικισμοί καταστράφηκαν έντελώς κι' έτσι έρημώθηκαν από τους κατοίκους τους, που έγκαταστάθηκαν προσωρινά σε άλλους συνοικισμούς.

2. Οί περισσότεροι συνοικισμοί καταστράφηκαν από τη φωτιά κι' έτσι μόνο μερικοί πέτρινοι σκελετοί των κτιρίων μένουν ακόμα όρθοί.

3. Άρκετοί συνοικισμοί καταστράφηκαν από βομβαρδισμό. Έτσι γι' αυτούς δεν υπάρχει ζήτημα να συμπληρωθούν. Αύτοί μπορούν να κατασκευαστούν και σε άλλο μέρος.

4. Οί περισσότερες καταστροφές έγιναν στη Θεσσαλία και στην Ήπειρο.

ε. Καταστροφές οικισμών για την κατασκευή όχυρωματικών έργων και αεροδρομίων από το στρατό κατοχής.

Πολύ συχνά οί διάφοροι στρατοί κατοχής θέλησαν να μεγαλώσουν τα αεροδρόμιά τους που βρίσκονταν κοντά σε πόλεις και

**ΚΑΤΑΣΤΡΑΜΜΕΝΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ
ΚΑΤΑ ΝΟΜΟΥΣ**

α/α	Ν Ο Μ Ο Ι	Οίκοι, πεύ όπέρ- χων	ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ ΠΟΥ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΗΚΑΝ				Αριθ. οικισμών
			Όλικά	Μερικά	Σύνολο	Άγνημ.	
1	Αίτωλοακαρνανίας	21721	6026	214	6242	6142	189
2	Άττικοβοιωτίας	14008	3716	1391	5107	4418	67
3	Φθιώτ.δος - Φωκίδος	10910	9018	761	9779	9411	151
4	Εύβοίας	11139	696	184	880	792	69
5	Άργολιδοκορινθίας	19723	2055	293	2348	2209	123
6	Άρκαδίας	5900	1049	417	1466	1262	41
7	Άχαΐας	16563	3621	102	3723	3677	129
8	Ήλείας	10591	720	50	770	747	58
9	Λακωνίας	23360	2091	358	2449	2207	125
10	Μεσσηνίας	25749	1621	399	2020	1833	157
11	Κυκλάδων	—	—	—	—	—	—
12	Ζακύνθου	2673	46	76	122	85	14
13	Κερκύρας	3130	206	200	406	307	16
14	Κεφαλληνίας	4354	271	120	391	332	37
15	Λαρίσης	22995	7809	619	8428	8142	163
16	Τρικιάλων	20797	8739	489	9228	8994	148
17	Δράμας	14925	3357	2952	6309	4851	179
18	Θεσσαλονίκης	22181	2077	2076	4153	3139	140
19	Καβάλας	10846	744	950	1694	1232	70
20	Κιλίκις	11714	1681	654	2335	2025	131
21	Κοζάνης	26594	11379	405	11784	11591	240
22	Πέλλης	11488	1755	168	1923	1843	75
23	Σερρών	20172	2913	3039	5952	4450	134
24	Φλωρίνης	13498	3130	302	3432	3288	104
25	Χαλκιδικής	4635	380	226	606	497	22
26	Άρτης	6801	2561	369	2930	2750	73
27	Θεσπρωτίας	9583	5695	461	6156	5936	112
28	Ίωαννίνων	22392	8645	392	9037	8851	173
29	Πρεβέζης	8597	1576	414	1990	1787	90
30	Ήρακλείου	13019	2089	159	2248	2169	71
31	Λασηθίου	794	489	3	492	491	9
32	Ψευθύμης	4860	1443	212	1655	1553	49
33	Χανίων	9332	2456	457	2913	2695	96
34	Λέσβου	5068	347	398	745	550	20
35	Σάμου	423	2	—	2	2	2
36	Χίου	—	—	—	—	—	—
37	Έβρου	11497	1278	819	2097	1698	101
38	Ροδόπης	12232	513	1676	2189	1363	101

χωριά και τότε άδιαφορούσαν για τους οικισμούς και τους γκρεμίζαν σ' άρκετη έκταση. Έτσι γκρεμίστηκε όλο τό Έλληνικό και μέρος του Καλαμασκίου της Πρωτεύουσας, τό Τυμπάκι της Κρήτης κ. ά. Τά σπίτια που έμεναν κοντά στα άεροδρόμια έγκαταλείπονταν άπ' τους κατοίκους τους κι' έτσι έρήμωναν και πουλιούνταν σιγά-σιγά για παλιά ύλικά.

Τό ίδιο έγινε και με παράκτιες ή μεσόγειες περιοχές που όχύρωσαν οί στρατοί κατοχής. Άλλα σπίτια τά γκρεμίσαν για νά πάρουν τά ύλικά τους, άλλα γιατί έμπόδιζαν την άμυνα που όργάνωναν κι' άλλα γκρεμίστηκαν γιατί άναγκάστηκαν οί κάτοικοί τους νά τά έγκαταλείψουν.

Γιά όλους αυτούς τους οικισμούς που καταστράφηκαν για την κατασκευή ή επέκταση άεροδρομίων ή άλλων άμυντικών έργων ή μόνον γιατί ήσαν σέ όχυρωμένες περιοχές είναι πολύ δύσκολο νά έχωμε στοιχεία με ακρίβεια άν δέν τελειώση ό πόλεμος, μπορούμε όμως νά κάνωμε μιá πρόχειρη έκτίμηση.

Για άεροδρόμια καταστράφηκαν :

1. στο Έλληνικό και στο Καλαμάκι της Άθήνας	500
2. » Τυμπάκι της Κρήτης	1100
3. σέ άλλα άεροδρόμια Άττικής	200
4. » » » σ' όλην την Έλλάδα	200
5. στο Ροΐδιο της Ζακύνθου	21
	<u>2021</u>

Συνολικά τουλάχιστον 2500 οικοδομές άν υπολογιστούν οί σχετικές διαφυγές.

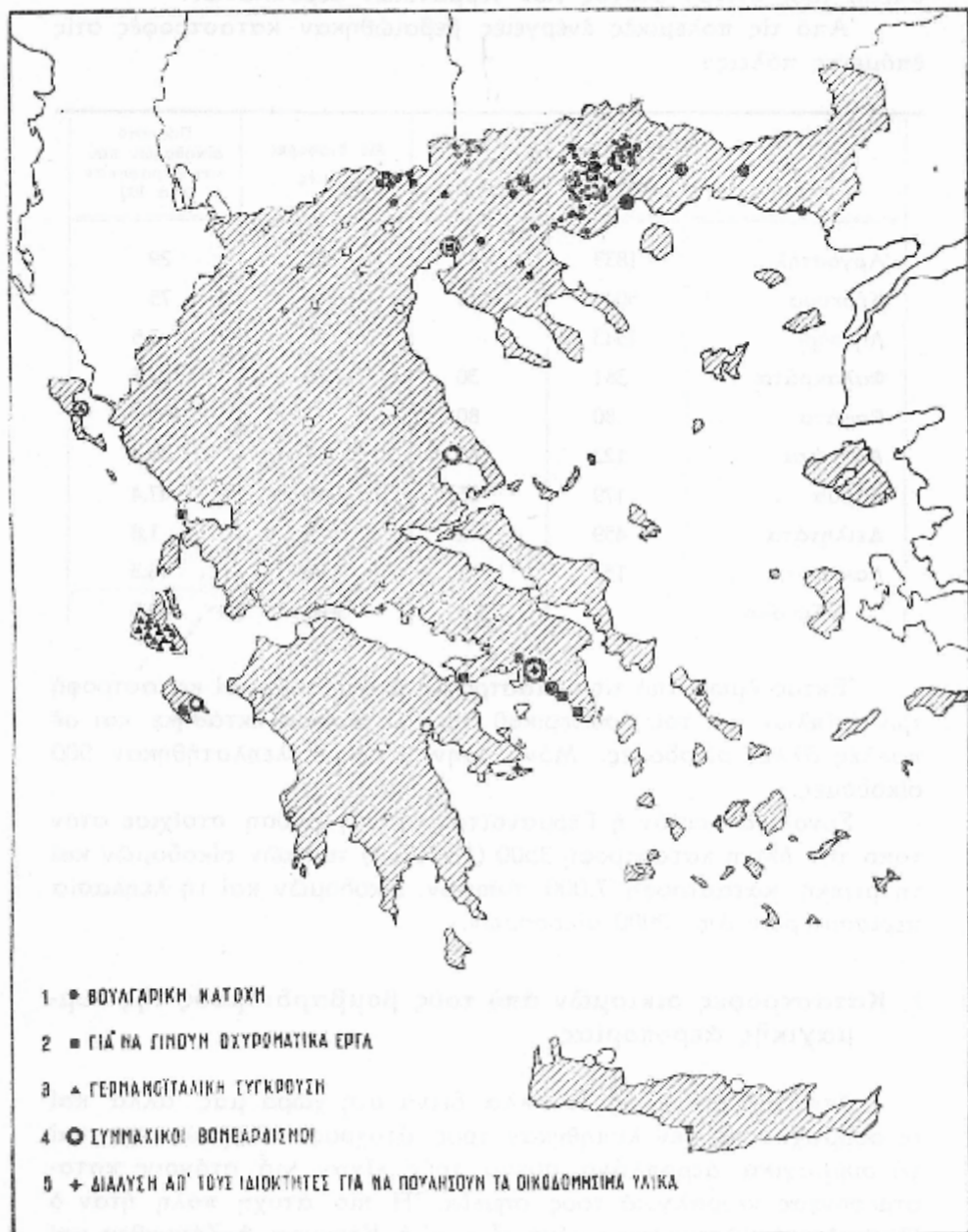
Για την όργάνωση άμυντικών περιοχών καταστράφηκαν 1500 τουλάχιστον οικοδομές, πολλές άπ' αυτές στη διώρυγα της Κορίνθου, στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης και σέ πολλές άκτές.

Συνολικά λοιπόν ή όχύρωση της χώρας άπ' τους κατακτητές μäs κόστισε τουλάχιστον 4000 οικοδομές (2500 + 1500) ή 8,000 τυπικές κατοικίες.

στ. Καταστροφές στη Γερμανοϊταλική σύγκρουση.

Δέν έφθαναν όλες οί μπόρες που ξέσπασαν στους οικισμούς της χώρας μας, αλλά και ή Γερμανοϊταλική σύγκρουση που έγινε τό καλοκαίρι του 1943 χρειάστηκε νά έχη για πεδίο μερικούς από αυτούς και ιδιαίτερα τά νησιά του Ίονίου.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΑ ΑΙΤΙΑ

Σ' αὐτὰ δόθηκαν πραγματικές μάχες μέσα στις πόλεις καὶ τὰ σπίτια τους ἔγιναν στόχος τῶν γερμανικῶν ἀεροπλάνων.

Ἐκ τῆς πολεμικῆς ἐνέργειας βεβαιώθηκαν καταστροφές στις ἐπόμενες πόλεις :

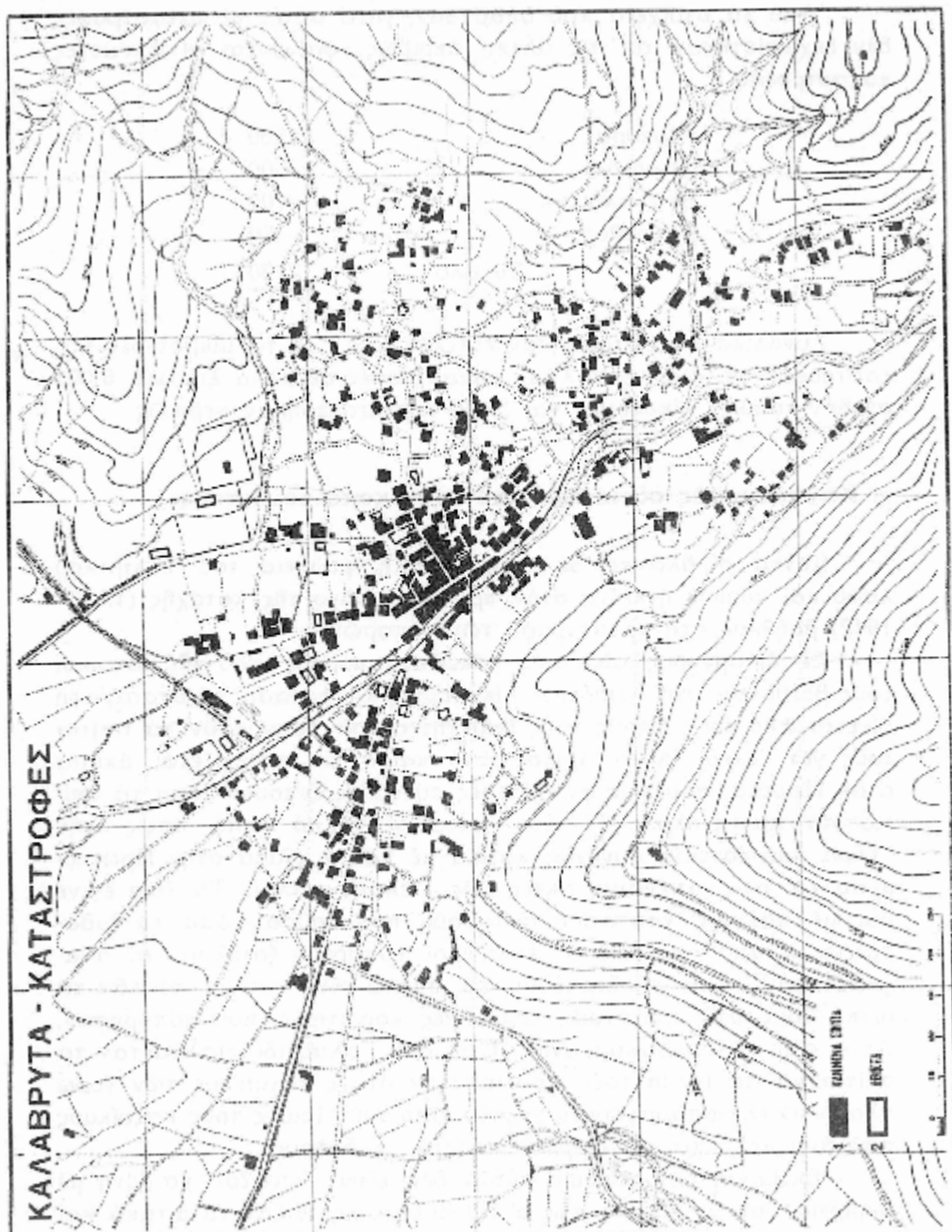
ΠΟΛΕΙΣ	Σύνολο οἰκοδ.	Καταστράφηκαν ἐντελῶς	Με διάφορες ζημιές	Ποσοτὸ οἰκοδομῶν ποὺ καταστράφηκαν ἀπὸ 100
Ἄργοςτόλι.....	1833	192	350	29
Κέρκυρα.....	5044	1260	2500	75
Ληξούρι.....	1543	—	50	7,5
Φαλακράτα.....	381	30	60	23,6
Ραμφάτα.....	80	80	—	100
Δαυγάτα.....	123	103	7	89,4
Φάρσα.....	179	35	50	47,4
Δειληνάτα.....	459	2	6	1,8
Λακὸθρα.....	153	5	20	16,3
Σύνολο.....		1707	3043	48,5

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τῆς καταστροφῆς ἢ λεηλασίας καὶ καταστροφή τῶν ἐπιπέλων καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν κατοικιῶν ἐκτάθηκε καὶ σὲ πολλές ἄλλες οἰκοδομές. Μόνο στὴν Κέρκυρα λεηλατήθηκαν 500 οἰκοδομές.

Συνολικὰ λοιπὸν ἡ Γερμανοϊταλικὴ σύγκρουση στοίχισε στὸν τόπο τὴν ὀλικὴ καταστροφή 3500 (1,750 × 2) τυπικῶν οἰκοδομῶν καὶ τὴ μερικὴ καταστροφή 7.000 τυπικῶν οἰκοδομῶν καὶ τὴ λεηλασία περισσότερων ἀπὸ 2000 οἰκοδομῶν.

ζ. Καταστροφές οἰκισμῶν ἀπὸ τοὺς βομβαρδισμοὺς τῆς συμμαχικῆς ἀεροπορίας.

Δὲν ἔφθαναν ὅμως τὰ ἄλλα δεινὰ στὴ χώρα μας ἀλλὰ καὶ οἱ σύμμαχοί της δὲν λυπήθηκαν τοὺς ἀτυχοὺς οἰκισμοὺς της καὶ τὰ συμμαχικὰ ἀεροπλάνα συχνὰ τοὺς εἶχαν γιὰ στοχοὺς καταστρέφοντας νευραλγικὰ τοὺς σημεῖα. Ἡ πιὸ ἀτυχεὴ πόλη ἦταν ὁ Πειραιάς, ἀνάλογη ὅμως τὴν εἶχε καὶ ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος καὶ ἄλλα, κυρίως λιμάνια.

Ἐκτὸς τῶν στοιχείων ποὺ ὑπάρχουν, γιὰ τὴν ἀπόδειξη ὅτι οἱ καταστροφὲς δὲν ξεχωρίστηκαν ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀκριβῶς, φαίνονται οἱ ἐπόμενες καταστροφές.

Κέρκυρα	1500
Πειραιᾶς	500
Θεσσαλονίκη	100
Ζάκυνθος	50
Σύνολο	<u>2150</u>

Συνολικὰ καταστράφηκαν ἐντελῶς μαζί με τὴν μικρότερη καταστροφὴ σὲ χωριὰ, καὶ λίγες καταστροφὲς σὲ ἄλλα λιμάνια 6.000 σχεδὸν τυπικὲς οἰκοδομὲς καὶ 3.000 καταστράφηκαν μερικῶς.

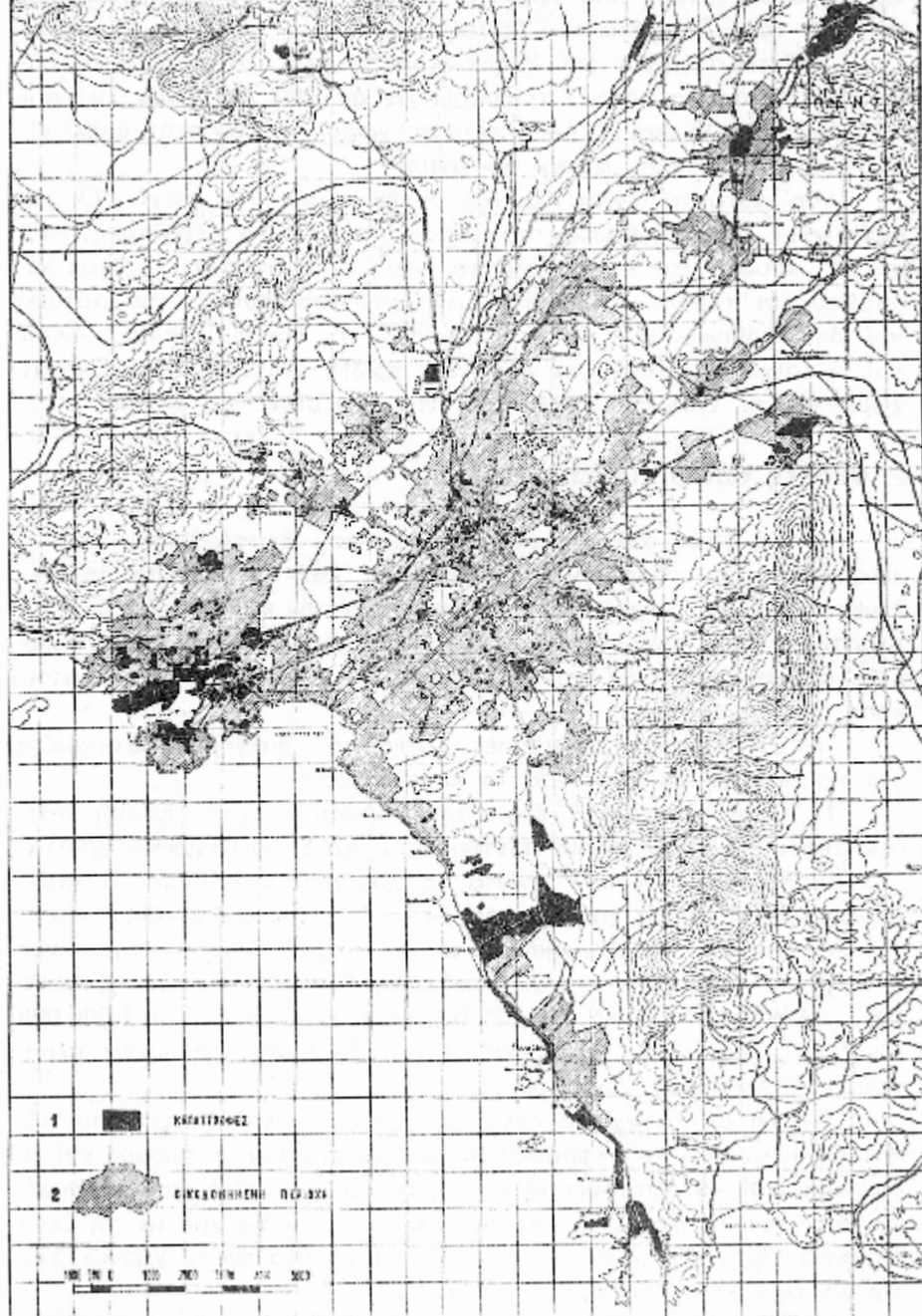
η. Καταστροφὲς οἰκισμῶν ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τους.

Κοντὰ σ' ὅλα τὰ δεινὰ ἢ μεγάλη φτώχεια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ κυρίως ἢ πείνα στὸν πρῶτο χειμῶνα τῆς κατοχῆς (1941 - 1942) βοήθησε στὴν καταστροφὴ τῶν οἰκισμῶν.

Σὲ ὁρισμένους οἰκισμοὺς, ἐκείνους κυρίως ποὺ οἱ κάτοικοι τοὺς βρέθηκαν στὴν χειρότερη οἰκονομικὴ κατάσταση, ἢ καταστροφὴ γίνεται ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἰδιοκτῆτες ποὺ ξεπουλοῦν τὰ σπίτια τους γιὰ ὑλικά. Αὐτὸ ἄρχισε ἀπὸ καιρὸ καὶ συνεχίζεται ἀκόμα στὸν Πειραιᾶ, ποὺ στὶς φτωχότερες συνοικίες ξεπουλοῦνται τὰ σπίτια γιὰ παλιὰ ὑλικά. Τὸ ἴδιο γίνεται σὲ πολλὰ νησιά, ὅπως στὴν Ὑδρα ποὺ ἔστειλε συνεχῶς καΐκια με παλιὰ ὑλικά στὴν Πρωτεύουσα καὶ στὶς ἀπέναντι ἀκτὲς τῆς Πελοποννήσου. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ με παλιὸς ναυτικὸς οἰκισμὸς ποὺ ζοῦσαν ἀπὸ τὰ ἐμβάσματα κ' ἀπὸ τὰ κέρδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ ἱστοῦ καὶ ἀναγκάστηκαν τώρα νὰ διαλύουν τὰ σπίτια τους καὶ νὰ πουλᾶν τὰ ὑλικά τους στὶς γειτονικὲς ἀγροτικὲς κοινότητες ποὺ εὐπόρησαν, ὅπως στὴν Αἰτωλοακαρνανία. Ἔτσι στὸ Γαλαξειδί διαλύονταν τὰ σπίτια καὶ τὰ ὑλικά τους πουλοῦνταν στοὺς κατοικοὺς τῶν γύρω πλούσιων ἐλαιοπαραγωγῶν χωριῶν ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς κατοικοὺς ποὺ ἀναγκάζονται νὰ συγκατοικήσουν με ἄλλους.

Ἐκτίμησι τῶν φθορῶν αὐτῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ με ἀκρίβεια, πάντα ξέρομε πὼς οἱ φθορὲς αὐτὲς ἔθιξαν τὰ ἀστικά καὶ ἐργατικὰ κέντρα καὶ ἰδίως τὰ λιμάνια ποὺ εἶχαν πληθυσμὸ ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ συντηρηθῇ ἀπὸ τὰ δικά του προϊόντα, ἀλλὰ ἀπὸ

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ - ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

τήν έμπορικὴ κίνηση ποὺ γίνονταν σ' αὐτὰ τὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης καὶ ἀπὸ τὰ ἐμβάσματα τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἄπ' τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔχομε φαίνεται πὼς στὴν Ὑδρα διαλύθηκαν 100 σπίτια, στὸ Γαλαξειδί σχεδὸν 200 καὶ στὸν Πειραιᾶ πάνω ἀπὸ 2,000, καὶ σ' ὅλοκληρὴ τὴ χώρα τουλάχιστον 6,000 εἶναι ποὺ χάθηκαν ἀπ' αὐτὴν τὴν αἰτία.

Ἄπ' αὐτὰ τὰ σπίτια ἔμειναν συνήθως μόνον οἱ τοῖχοι. Οἱ περισσότερες λοιπὸν φθορὲς τοὺς ἦσαν στὰ ξύλινα μέρη τοὺς, στίς στέγες, κουφώματα καὶ πατώματα, στίς ἐγκαταστάσεις καὶ σὲ κεραμίδια καὶ πλάκες. Τὰ ὕλικα αὐτὰ χρησιμοποιήθηκαν ἀπ' αὐτοῦς ποὺ ἀγοράσθηκαν κι' ἔτσι δὲν μποροῦν νὰ παρθοῦν πίσω. Ἄλλὰ καὶ οἱ τοῖχοι γκρεμίστηκαν μετὰ τὸν πρῶτο χειμῶνα ποὺ πέρασαν χωρὶς στέγη. Ἔτσι ἀπ' αὐτὰ τὰ σπίτια δὲν μένει πιά τίποτα.

θ. Φθορὲς τῶν οἰκισμῶν.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τίς καταστροφὲς ποὺ ἀναφέρθηκαν, σημαντικό μέρος τῶν οἰκισμῶν κατοστρέφεται κάθε μέρα ἀπὸ τὴν ἔλλειψη κάθε δυνατότητας γιὰ συντήρηση, ἀπὸ τὴν κακὴ χρῆση ἀπὸ τὸ στρατὸ κατοχῆς τῶν διάφορων ἔργων, οἰκοδομῶν, ὁδῶν, ὑπονόμων κλπ. ἄλλων ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψη καὶ ἄλλων ἀπὸ τὴν πυκνοκατοίκηση ἀπὸ πρόσφυγες.

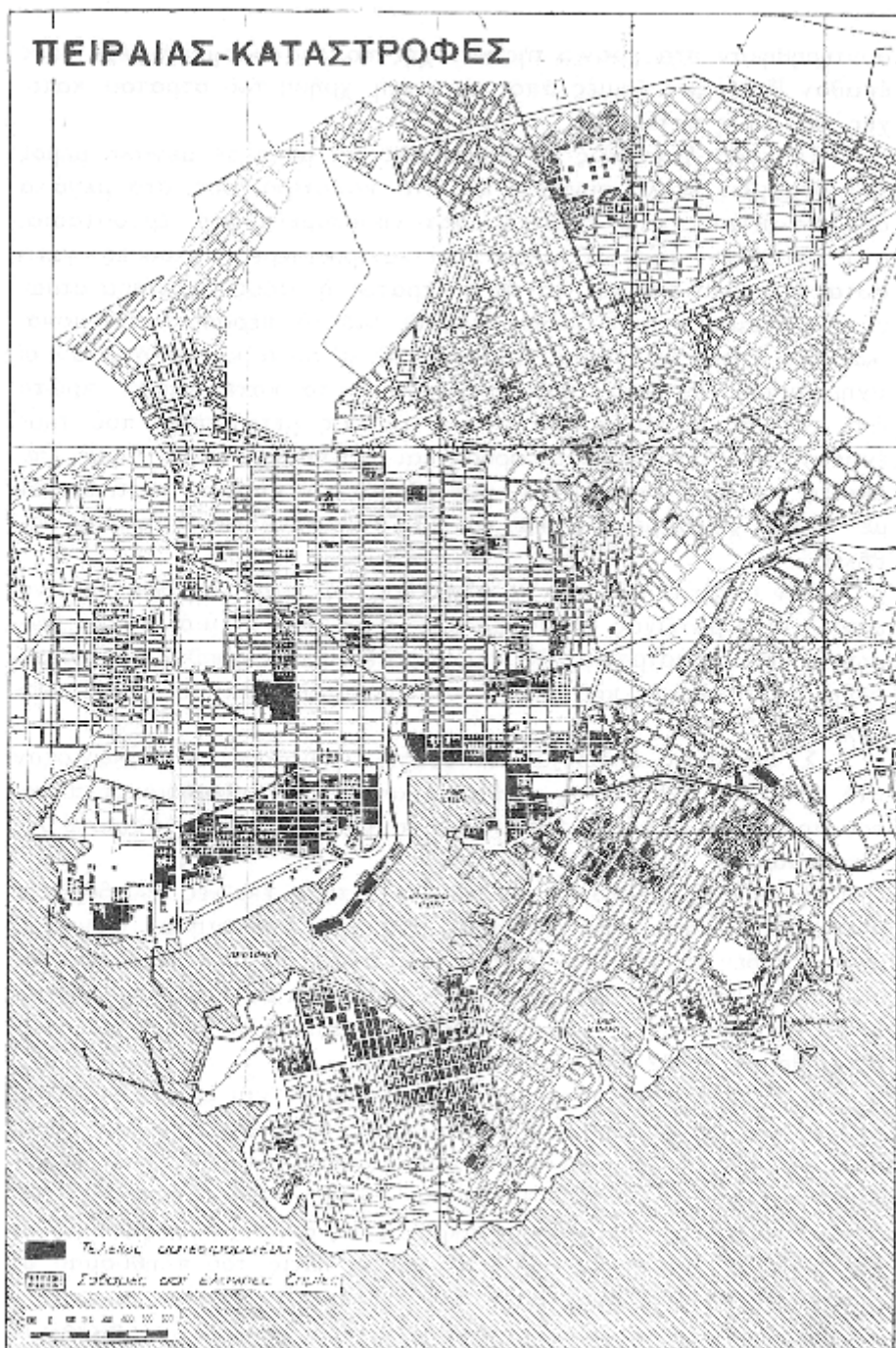
Ἄς ἀναλύσωμε τίς φθορὲς αὐτὲς στίς διάφορες κατηγορίες γιὰ νὰ ἐκτιμῆσωμε καλύτερα τὸ μέγεθός τοὺς.

1. Ὅλα τὰ τεχνικὰ ἔργα τῶν οἰκισμῶν ἔχουν φθαρῆ γιατί δὲν μπόρεσαν καθόλου νὰ συντηρηθοῦν γιὰ 5 τουλάχιστον χρόνια. Ἄν ὑπολογίσωμε σὲ 100 χρόνια τὴ ζωὴ τῶν οἰκοδομῶν μὲ καλὴ συντήρηση θὰ ἔχωμε χάσει τουλάχιστον 5% τοῦ οἰκοδομικοῦ πλούτου τῆς χώρας, ἂν ξεκινήσωμε ἀπ' τὴν ἀρχὴ πὼς μὲ τὴν καλὴ συντήρηση μποροῦμε νὰ μακρύνωμε τὴ ζωὴ μιᾶς οἰκοδομῆς κατὰ 100%. Αὐτὸ τὸ ποσοστὸ εἶναι 75.000 οἰκοδομὲς πάνω στίς 1,500,000 οἰκοδομὲς τῆς χώρας, χωρὶς αὐτὲς στὰ βουλγαροκρατημένα μέρη, ποὺ ὑπολογίστηκαν χωριστά.

Γιὰ τὰ ἄλλα τεχνικὰ ἔργα τῶν οἰκισμῶν ποὺ ἡ ἀξία τοὺς εἶναι δυσκολώτερο νὰ ἐκφρασθῆ σὲ ἀριθμούς, ὅπως οἱ δρόμοι καὶ οἱ ὑπόνομοι, οἱ καταστροφὲς εἶναι μεγαλύτερες γιατί ἡ συντήρηση εἶναι πιὸ ἀπαραίτητη. Ἄν λογαριάσωμε σὲ τριάντα χρόνια τὴ μέση διάρκεια τῆς ζωῆς τοὺς, τότε ἡ φθορὰ τοὺς στὰ πέντε χρόνια ἀπὸ τὴν ἔλλειψη κάθε συντήρησης εἶναι 8,3%.

2. Ἐξω ὅμως ἀπὸ τὴ γενικὴ φθορὰ τῶν οἰκισμῶν ποὺ δὲν

ΠΕΙΡΑΙΑΣ-ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ

■ Πλάγιος σιδηροδρομικός
▣ Στάσεις του Ελληνικού Σιδηροδρόμου

0 20 40 60 80 100 120 140 160 180 200

συντηρήθηκαν στα χρόνια της κατοχής πολλοί οικισμοί ή μέρη τους έπαθαν ιδιαίτερες ζημιές από την κακή χρήση του στρατού κατοχής που τους κατέλαβε.

Τό κακό ήταν πως αυτό ξέσπασε όχι μόνο σε μεγάλο μέρος των οικισμών, αλλά συνήθως και στο καλύτερό τους, στα μεγάλα δημόσια κτίρια, στα σχολεία, στα νοσοκομεία στα εργοστάσια, στις αποθήκες, στις καλύτερες και κεντρικότερες κατοικίες, γιατί αυτά τα κτίρια διάλεξε πάντα ο στρατός ή στους καλύτερα στρώμενους δρόμους γιατί αυτούς διάλεξε για το πέρασμα των μονάδων του ή στα καλύτερα πάρκα, γιατί σ' αυτά κατασκήνωναν οι σχηματισμοί. Σε όσα κτίρια μπήκαν μέσα τα κατέστρεψαν, πρώτα από την απρόσεκτη χρήση, έπειτα από τις μετατροπές που τους έκαναν, από την κακή συντήρηση και στο τέλος από τις δήθεν επισκευές, που ουσιαστικά ήσαν μια φθορά των κτιρίων, γιατί έγιναν με παλιά, χαλασμένα υλικά και με ανώμαλες εργοληπτικές συνθήκες.

Δέν υπάρχει σχολείο σ' ολόκληρη τη χώρα σχεδόν που να μην έγινε στρατώνας ή φυλακή και να μη δείχνει μια εικόνα έρημωσης και καταστροφής. Με πρόχειρη έρευνα μπορούμε να εκτιμήσουμε τις οικοδομές που πήραν και χρησιμοποίησαν οι Άρχες κατοχής σε 20.000.

Σ' αυτές τις οικοδομές οι φθορές αντιστοιχούν τουλάχιστον στο 40% της αξίας τους κι' έτσι ή καταστροφή οικοδομικού πλούτου που έγινε σ' αυτές αντιστοιχεί τουλάχιστον στο χάσιμο 8.000 οικοδομών.

3. Πολλές οικοδομές της χώρας κοντά σ' εκείνες που βομβαρδίστηκαν ή κάηκαν έπαθαν ζημιές που χαρακτηρίστηκαν σαν ελαφρές και δεν τις έκαναν βέβαια άκατοίκτης, αλλά έμειωσαν την αξία τους κατά 15-20% (σπάσιμο κουφωμάτων, τζαμιών, κεραμιδιών, έπιχρισμάτων, εγκαταστάσεων, κλπ.). Όλες αυτές οι ζημιές εκτιμήθηκαν σε 42.000 οικοδομές.

4. Μεγάλες καταστροφές των οικοδομών και όλων των τεχνικών έργων στους οικισμούς έγιναν σιγά-σιγά και από την εγκατάλειψη πολλών απ' αυτούς απ' τους κατοίκους τους και τη φθορά και την κλοπή όλων των πολύτιμων υλικών των οικοδομών. Δέν είναι εύκολο να υπολογίσουμε ακριβώς τις φθορές αυτές μπορούμε όμως να τις εκτιμήσουμε από τις μετακινήσεις του πληθυσμού σε οικοδομικό πλούτο αντίστοιχο με 10.000 οικοδομές.

5. Από τις μεγάλες μετακινήσεις του πληθυσμού έπαθαν οι οικισμοί μεγάλες φθορές εκεί που κατέφυγαν πολλοί πρόσφυγες

Πηγή: Γ. Παπαδόπουλος

Επίπεδα διαβροχών: Αρ. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100

καί συγκεντρώθηκαν πολύ περισσότεροι κάτοικοι πού ἀναγκάστηκαν νά συγκατοικήσουν στίς ἴδιες οἰκοδομές. Μιά πρόχειρη ἐκτίμηση τῆς φθορᾶς αὐτῆς μπορούμε νά κάνουμε ἀπό τήν εἰκόνα τῆς μετακίνησης τοῦ πληθυσμοῦ πού ἔχομε. Μ' αὐτή βλέπομε πῶς χάθηκε οἰκοδομικός πλοῦτος ἀντίστοιχος μέ 10,000 οἰκοδομές.

Οἱ ἀναγκαῖες διαπιστώσεις γιά τά προβλήματα πού μᾶς ἀφήνουν οἱ φθορές αὐτές εἶναι δύο εἰδῶν.

1. Ὅλοι οἱ Ἑλληνικοὶ οἰκισμοὶ ἔχουν φθορῆ καί θά ἔχουν ἀνάγκη ἐπιδιόρθωσης ἀμέσως μόλις εἶναι αὐτό δυνατόν, γιά νά τοὺς διαφυλάξουμε ὅσα χρόνια ἀκόμα μπορέσουμε. Αὐτό ἰσχύει γιά τίς οἰκοδομές καί τίς ἐγκαταστάσεις τους καθῶς καί γιά ὅλες τίς ἐγκαταστάσεις τῶν πόλεων.

2. Ὅρισμένοι οἰκισμοὶ καί ἰδιαίτερα ὀρισμένα κτίριά τους, ὅσοι ἐπιτάχθηκαν ἀπό τοὺς στρατοὺς κατοχῆς, ὅσοι ἐγκαταλείφθηκαν ἀπ' τοὺς κατοικοὺς τους ἢ πυκνοκατοικήθηκαν ἀπό πρόσφυγες ἔπαθαν πολύ μεγαλύτερες φθορές καί πρέπει νά κινήσουν, πρῶτα τὸ ἐνδιαφέρον μας.

1. Καταστροφές στό κίνημα τοῦ Δεκεμβρίου.

Στίς 3 Δεκεμβρίου τοῦ 1944 πλήρωσε ἡ χώρα τήν τελευταία συνέπεια τοῦ μακρόχρονου πολέμου, τῆς κατοχῆς, τῆς πείνας, τῆς δυστυχίας καί τῆς διαίρεσης.

Ἐκτός ἀπό τίς μεγάλες ἠθικές καί ὕλικές συνέπειες πού εἶχε τὸ κίνημα αὐτό, πού κράτησε ὡς τίς 6 Ἰανουαρίου 1945, γιά τή χώρα, προκάλεσε καί τήν ὀλική καταστροφή 2,000 οἰκοδομῶν καί τή σημαντική φθορά ἄλλων 2,000 οἰκοδομῶν.

Ἀνακεφαλαίωση.

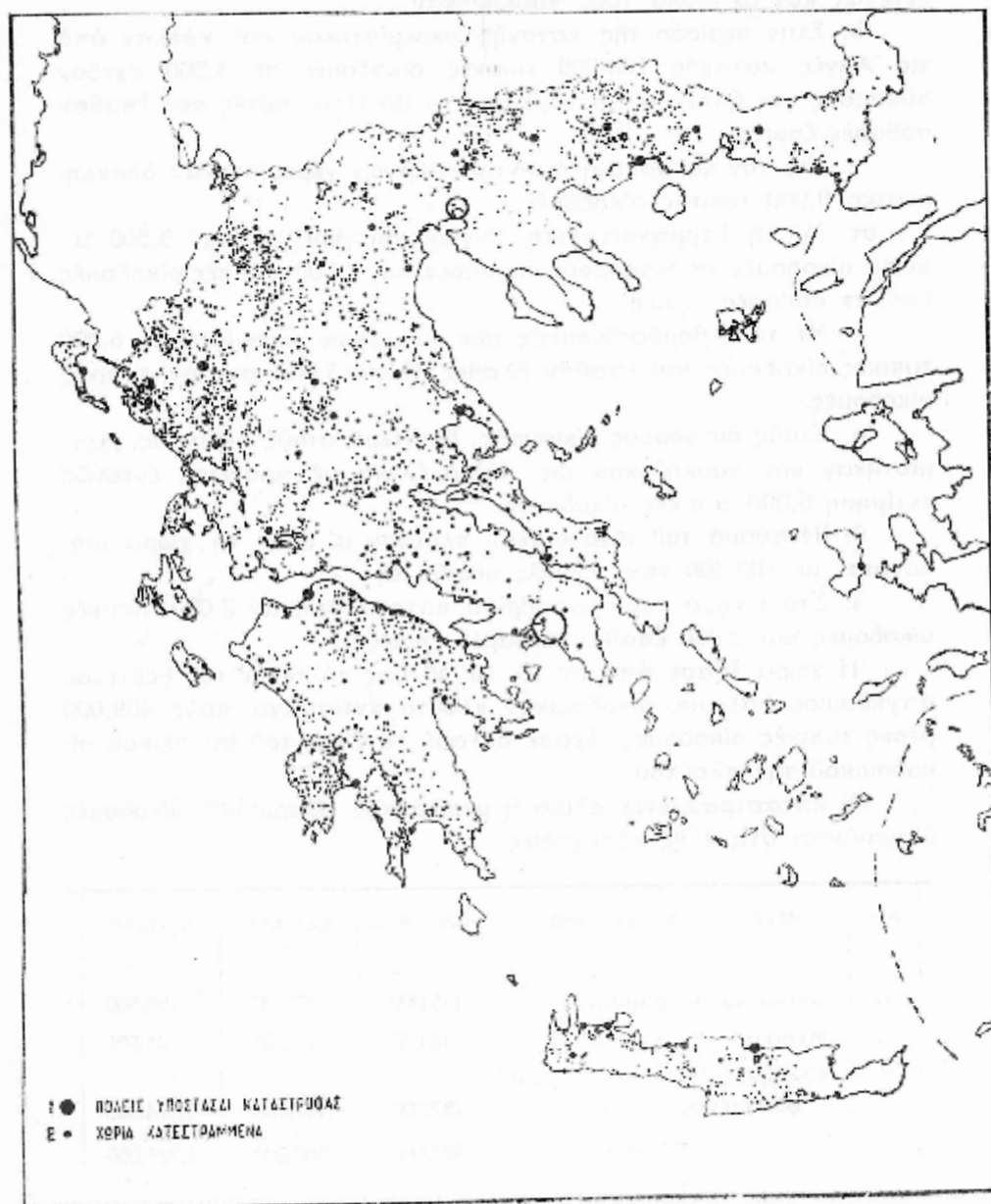
Γιά νά βγοῦν τὰ ἀναγκαῖα συμπεράσματα γιά τήν ἐπίδραση τοῦ πολέμου στοὺς οἰκισμοὺς πρέπει ν' ἀνακεφαλαιώσουμε τὰ ὅσα εἶπαμε πρὶν ἀναλυτικά.

α. Τὸ 1940 εἶχαμε σ' ὀλόκληρη τήν χώρα 1,736,000 οἰκοδομές. Ὡς τὸ 1944 θά χτιζόνταν κανονικά ἄλλες 63,000 ἢ 94,500 τυπικὲς κατοικίες τουλάχιστον πού μέ τὸν πόλεμο πῆγαν χαμένες.

β. Μὲ τοὺς βομβαρδισμοὺς γκρεμίστηκαν 12,000 οἰκοδομές (24,000 τυπικὲς) καί ἔπαθαν βλάβες 13,000 (26,000 τυπικὲς) οἰκοδομές.

γ. Στά βουλγαροκρατημένα μέρη γκρεμίστηκαν 25,500 περίπου

ΓΕΝΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ

τυπικές οικοδομές και αυτές που έπαθαν σοβαρές ζημιές πρέπει να τις υπολογίσουμε σε 13,000, ενώ 10,000 τουλάχιστον διαλύθηκαν έντελώς και τα υλικά τους πουλήθηκαν.

δ. Στην περίοδο της κατοχής γκρεμίστηκαν και κήκαν από τις Άρχες κατοχής 108,000 τυπικές οικοδομές σε 3,500 σχεδόν οικισμούς και άλλες 6,000 τουλάχιστον θα είναι αυτές που έπαθαν σοβαρές ζημιές.

ε. Για την κατασκευή άμυντικών έργων γκρεμίστηκαν ολοκληρωτικά 8,000 τυπικές οικοδομές.

στ. Με τη Γερμανοϊταλική σύγκρουση γκρεμίστηκαν 3,500 τυπικές οικοδομές σε διάφορους οικισμούς και 7,000 τυπικές οικοδομές έπαθαν σοβαρές ζημιές.

ζ. Με τους βομβαρδισμούς των συμμάχων γκρεμίστηκαν 6,000 τυπικές οικοδομές και έπαθαν βλάβες άλλες 3,000 σχεδόν τυπικές οικοδομές.

η. Στους διάφορους οικισμούς, ιδιαίτερα στους αστικούς, γκρεμίστηκαν και πουλήθηκαν ως παλιά υλικά με πρόχειρη έντελως εκτίμηση 6,000 τυπικές οικοδομές.

θ. Η φθορά του οικοδομικού πλούτου σ' όλην τη χώρα ισοδυναμεί με 182,500 νέες τυπικές οικοδομές.

ι. Στο κίνημα του Δεκεμβρίου καταστράφηκαν 2,000 τυπικές οικοδομές και 2,000 έπαθαν σοβαρές ζημιές.

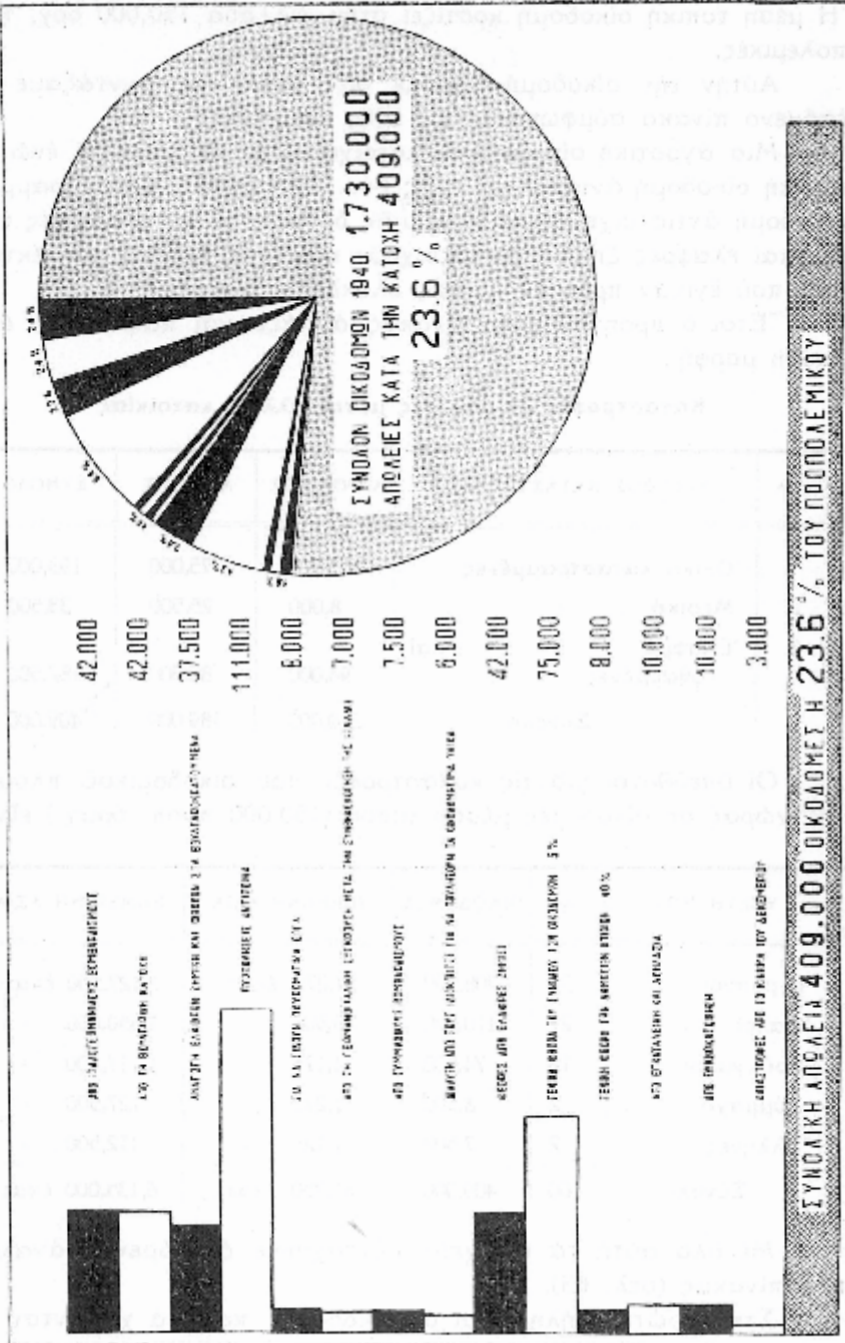
Η χώρα έχασε από τις 18. 10. 40 έως το τέλος του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου οικοδομικών πλούτο αντίστοιχο προς 409,000 μέσες τυπικές οικοδομές, έχασε δηλαδή το 23% του συνολικού οικοδομικού της πλούτου.

Οί καταστραμμένες όλικά ή μερικά και φθαρμένες οικοδομές διαιρούνται στις έξης κατηγορίες :

Α/Α	ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ	ΑΣΤΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
1.	Όλικά καταστραμμένες	118,000	37,500	155,500
2.	Μερικά *	16,000	25,500	41,500
3.	Έλαφρά * και φθαρμένες	787,000	737,000	1,524,000
	Σύνολα	921,000	800,000	1,721,000

Για να καταλάβουμε καλύτερα το πρόβλημά πρέπει να αναγάγουμε όλες τις καταστροφές σε οικοδομές του ίδιου μεγέθους.

ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ ΚΑΤΑ ΑΙΤΙΑ (ΚΑΤΑ ΤΗ ΚΑΤΟΧΗ 1941-1944)

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΩΛΕΙΑ 409.000 ΟΙΚΟΔΟΜΕΤΗ Η 23.6% ΤΟΥ ΠΟΣΟΛΕΜΙΚΟΥ

Ἡ μέση τυπική οἰκοδομή κοστίζει στήν Ἑλλάδα 150,000 δραχ. προπολεμικές.

Αὐτήν τήν οἰκοδομή πήραμε σάν μέτρο καί συντάξαμε τόν ἐπόμενο πίνακα σύμφωνα μέ τίς ἐξῆς παραδοχές :

Μιά ἀγροτική οἰκοδομή ἀντιστοιχεῖ πρὸς μία μονάδα, ἐνῶ μιὰ ἀστική οἰκοδομή ἀντιστοιχεῖ πρὸς δύο. Μιά μερικά καταστραμμένη οἰκοδομή ἀντιστοιχεῖ πρὸς 50% μιᾶς ὁλόκληρης καί οἱ γενικές φθορές καί ἐλαφρές ζημιές ἀντιστοιχοῦν κατὰ τίς ἔρευνες καί ἐκτιμήσεις πού ἐγίναν πρὸς 12% μιᾶς ὁλόκληρης μονάδας

Ἔτσι ὁ προηγούμενος πίνακας ἀλλάζει καί παίρνει τήν ἀκόλουθη μορφή :

Καταστροφές σέ μονάδες μέσης ἑλλην. κατοικίας

Α/Α	ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ	ΑΣΤΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
1.	Ὅλικά καταστραμμένες	118,000	75,000	193,000
2.	Μερικά »	8,000	25,500	33,500
3.	Ἐλαφρά » καί φθαρμένες	94,000	88,500	182,500
	Σύνολα	220,000	189,000	409,000

Οἱ ὑπεύθυνοι γιά τίς καταστροφές τοῦ οἰκοδομικοῦ πλοῦτου τῆς χώρας σέ οἰκοδομές μέσου τύπου (150,000 προπ. δραχ.) εἶναι :

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ	%	ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ	ΠΡΟΠ/ΚΗ ΛΕΙΑ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΛΕΙΑ
Γερμανοὶ	51	208,500	31,275 ἑκατ.	3,127,500 ἑκατ.
Ἴταλοὶ	27	110,000	16,500 »	1,650,000 »
Βούλγαροι	18	74,500	11,175 »	1,117,500 »
Σύμμαχοι	2	8,500	1,275 »	127,500 »
Ἑλληνες	2	7,500	1,125 »	112,500 »
Σύνολο	100	409,000	61,350 ἑκατ.	6,135,000 ἑκατ.

Μέ ὄλα αὐτά τὰ στοιχεῖα συντάχθηκε ὁ ἐπόμενος ἀναλυτικός πίνακας (σελ. 63).

Στήν πρώτη στήλη εἶναι οἱ οἰκοδομές πού θά χτίζονταν κανονικά στά χρόνια τοῦ πολέμου καί δέν χτίστηκαν.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ

στους ελληνικούς οικισμούς από το 1940 - 45 σε οικοδομικές μονάδες μέσου τύπου
αξίας 150.000 δραχμών.

ΑΙΤΙΑ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ	1 Οικοδομές που δεν χτίστηκαν	2 Οικοδομές που κατα- στράφηκαν έντελώς	3 Οικοδομές που μισο- καταστρά- φηκαν	4 'Αναγωγή σε αριθμό οικοδ. των στοιχείων της στήλης 3	5 'Άλλες σοβαρές έκτιμμένες σε θεωρητικό άρ. οικοδομών
α. 1 Διακοπή οικοδομ. κίνησης .	94.500	—	—	—	—
α. 2 Χάσιμο υλικών	9.000	—	—	—	—
β. Βομβαρδισμοί	—	24.000	—	—	—
β. »	—	—	36.000	18.000	—
γ. 4. 5 Βουλγαρική καταχή	—	25.500	—	—	—
γ. 4. 5 » »	—	—	13.000	6.500	—
γ. 3. » »	—	10.000	—	—	—
γ. 1. 2. 3. 6	—	—	—	—	37.500
δ. 'Αντίποινα Γερμανών και 'Ιτα- λών	—	108.000	6.000	3.000	—
ε. 'Οχυρώσεις	—	8.000	—	—	—
στ. Γερμανοϊταλική σύγκρουση »	—	3.500	—	—	—
ζ. Βομβαρδισμοί συμμάχων	—	6.000	—	3.500	—
ζ. »	—	—	3.000	1.500	—
η. Διάλυση οικοδομών	—	6.000	—	—	—
θ. 1 Φθορές	—	—	—	—	75.000
θ. 2 »	—	—	—	—	8.000
θ. 2. 3 ελαφρές ζημιές	—	—	—	—	42.000
θ. 3. 4. 5 Φθορές	—	—	—	—	20.000
ι. Κίνημα Δεκεμβρίου	—	2.000	2.000	1.000	—
Σύνολα	103.500	193.000	67.000	33.500	182.500
1. Οικοδομές με διάφορες σο- βαρές ζημιές			260.000		
2. 'Αντιστοιχία με πλήρως κα- ταστραμμένες οικοδομές			226.500		
3. 'Απώλεια οικοδ. πλούτου			409.000		
4. 'Απώλεια οικοδ. προσπάθειας			512.500		

Στή δεύτερη στήλη έχουμε τις οικοδομές που με διάφορες αίτιες καταστράφηκαν ολοκληρωτικά.

Στή τρίτη στήλη είναι οι οικοδομές που έπαθαν διάφορες βλάβες. Γι' αυτές οι υπολογισμοί είναι δυσκολώτεροι. Από τα προηγούμενα στοιχεία είδαμε πώς αυτές που μπορούμε να υπολογίσουμε είναι 67,000 οικοδομές. "Αν δεχθούμε γι' αυτές σαν μέσο συντελεστή καταστροφής το 50%, γιατί πραγματικά το ποσοστό παίζει σ' αυτές από 0-100%, βλέπουμε τότε πώς οι φθορές τους ισοδυναμούν με το χάσιμο 33,500 οικοδομών. Η άναγωγή αυτή σε αντίστοιχο αριθμό νέων οικοδομών γίνεται στην τέταρτη στήλη.

Στην τελευταία στήλη φαίνονται οι διάφορες φθορές των οικισμών που έθιξαν πολλές οικοδομές κι' έχουν εδώ έκφρασθῆ σε αντίστοιχο θεωρητικό αριθμό νέων οικοδομών.

Από τόν πίνακα αυτόν βγαίνει λοιπόν ἡ ἐπόμενη γενική εἰκόνα.

Σ' ὀλόκληρη τῆ χώρα στά χρόνια 1940-1945 καταστράφηκαν σχεδόν 193,000 οικοδομές ἔντελως (στήλη 2) καί 67,000 οικοδομές έπαθαν βλάβες (στήλη 3).

Ἡ μείωση τοῦ οἰκοδομικοῦ πλοῦτου τῆς χώρας ἦταν ἰσοδύναμη με 409,000 οἰκοδομές (στήλη, 2, 4 καί 5).

Ἡ πτώση τῆς οἰκοδομικῆς στάθμης τῆς χώρας ἦταν ἰσοδύναμη με 512,500 οἰκοδομές (στήλη 1, 2, 4 καί 5).

Τό 1940 ὀλόκληρη ἡ χώρα εἶχε 1,736,000 οἰκοδομές κι' ἀπό τότε ὡς τό 1945 καταστράφηκε οἰκοδομικός ὄγκος ἰσοδύναμος με 409.000 τυπικές οἰκοδομές, ἡ ἀπώλεια λοιπόν οἰκοδομικοῦ πλοῦτου ἦταν 23.3%. Για ν' ἀντικατασταθῆ αὐτός ὁ οἰκοδομικός πλοῦτος θά χρειαζόνταν προσπάθεια τουλάχιστον 23 χρόνων (18.000 τυπικές οἰκοδομές ἐπί 23 χρόνια) ὀμαλῆς οἰκοδομικῆς κίνησης τῆς χώρας. ὅπως αὐτή που ἀναπτύχθηκε ἀπ' τό 1930 ὡς τό 1940 μόνο με ἑλληνικούς πόρους, ἡ προσπάθεια 18 χρόνων (22,500 τυπικές οἰκοδομές ἐπί 18 χρόνια) ὅπως αὐτή που ἀναπτύχθηκε ἀπ' τό 1922 ὡς τό 1940 σαν μέσος ὀρος τῆς περιόδου μεταξύ δύο πολέμων με ἑλληνικούς καί ξένους πόρους, ἡ προσπάθεια 13 χρόνων (33,000 τυπικές οἰκοδομές ἐπί 13 χρόνια) σαν αὐτή που ἀναπτύχθηκε ἀπ' τό 1922 ὡς τό 1929 με τό μέγιστο τῆς ἀπασχόλησης ἑλληνικῶν κεφαλαίων καί με ἔξωτερική οἰκονομική βοήθεια ἰσότιμη μ' αὐτήν που δόθηκε στή χώρα μας ἀπ' τό 1922 ὡς τό 1929 γιά τήν οἰκοδομική τῆς προσπάθεια. Κι' ἐπειδή στά 23 αὐτά χρόνια δέν θάπρεπε νά σταματήση ἡ φυσική οἰκοδομική κίνηση, ἡ προσπάθεια που ἀπαι-

τείται θά ήταν διπλή της φυσικής επί 23 χρόνια για να φτάση τότε ή χώρα στην κατάσταση που βρίσκονταν τό 1940.

Άλλά ό ύπολογισμός αυτός είναι ό πιο εύμενης που ύπάρχει. Πραγματικά ή άπώλεια της χώρας είναι ίσοδύναμη με 512,000 οίκοδομές γιατί πρέπει να ύπολογίσωμε και τις οίκοδομές που θά χτιζονταν κανονικά σ' αυτά τά χρόνια και δέν χτίστηκαν. Μ' αυτήν τή βάση βρίσκομε πως ή χώρα έχασε τά 29% τοϋ οίκοδομικού πλούτου που θά είχε τό τέλος τοϋ 1945 (1,736,000 και 5 × 18,000 = 1,826,000). Για να ξανάρθη ή χώρα σ' αυτό τό επίπεδο χρειάζεται επί 22 χρόνια διπλή οίκοδομική προσπάθεια εκείνης που έγινε στα τελευταία 18 χρόνια με τήν ξενική βοήθεια που δόθηκε ή επί 28 χρόνια διπλή οίκοδομική προσπάθεια εκείνης που γίνονταν μόνο με έλληνικά μέσα.

Οί αριθμοί αυτοί μας δίνουν μία γενική εικόνα τοϋ μεγέθους της έλληνικής οίκοδομικής καταστροφής. Αύτή γίνεται ακόμα πιο άνάγλυφη όταν σκεφθοϋμε ότι οί τυπικές οίκοδομές που χάθηκαν (409,000) είναι σχεδόν όσες μπόρεσε τό έλληνικό Κράτος με ξένες έπιχορηγήσεις, οί όργανισμοί και οί ιδιώτες να χτίσουν από τό 1923 ως τό 1940 σ' όλην τήν Έλλάδα (420,000), για ν' αντιμετώπισουν τις καταστροφές των προηγούμενων πολέμων, τις ανάγκες τοϋ πληθυσμοϋ και τή στέγαση των προσφύγων.

Τό μέγεθος της καταστροφής φαίνεται επίσης άν σκεφθοϋμε πως οί 409.000 τυπικές οίκοδομές αντιστοιχοϋν σε 409,000 τυπικές κατοικίες και σημαίνουν άστεγο πληθυσμό πιο πολύ από 1,500,000 κατοίκους, όσος δηλαδή είναι ό πληθυσμός της Πρωτεύουσας, της Θεσσαλονίκης, της Πάτρας και τοϋ Βόλου μαζί.

Τήν αντίστοιχη οικονομική άπώλεια της χώρας μπορούμε να ύπολογίσωμε έντελώς πρόχειρα με μία γενική έκτίμηση της άξιας της μέσης οίκοδομής στην Έλλάδα σε 150,000 δραχμές. Με αυτήν τή βάση βρίσκομε πως ή χώρα έχασε με τόν πόλεμον οίκοδομικό πλούτο ίσο με 409,000 οίκοδομές προς 150,000 δραχ. δηλαδή 61,350,000,000 δραχμές ή 61,350.000 χρυσές λίρες Άγγλιας.

Ή τιμή των 220 δραχ. κατά κ. μ. νέας οίκοδομής που βγαίνει από τή στατιστική δέν είναι ή πραγματική γιατί οί έκτιμήσεις και οί δηλώσεις ήσαν πολύ χαμηλές. Γι' αυτό πήραμε τήν τιμή των 380 δραχ. κατά κ. μ. που πλησιάζει τήν πραγματικότητα.

Άν θελήσωμε τώρα να έκτιμήσωμε τις ζημιές των 61,350 έκστ. προπ. δραχμών σε σημερινές άξίες, θά κάνωμε τοϋς έπόμενους συλλογισμούς:

α. Άν τό ποσό αυτό θελήσωμε να τό μετατρέψωμε σε σημε-

ρινές άξίες, τότε, άν μέν τó ύπολογίσωμε σέ χρυσό (λίρα 140,000 δραχ.) θά έχωμε : 8,100,000 έκατ. σημερινών δραχμών.

β. "Αν τó ποσό αυτό τó μετατρέψωμε σέ σημερινές άξίες με βάση τις τιμές τής διεθνοϋς άγοράς, τότε θά έχωμε (χάρτινη λίρα 40 φορές μεγαλύτερη τής προπολεμικής επί 50% ύψωση τιμών στή διεθνή άγορά = 60 φορές) 3,680,000 έκατ. σημερινών δραχμών.

Καί ó μέν πρώτος ύπολογισμός είναι άνώτερος τής σημερινής πραγματικότητας, διατί μόνο τά είδη τοϋ έξωτερικοϋ έχουν υπέρτιμηθή όσο ή λίρα και θά πέσουν σύντομα, ó δέ δεύτερος είναι κατώτερος τής πραγματικότητας, γιατί κανένα είδος δέν κοστίζει στήν Έλλάδα, όσο στή διεθνή άγορά.

γ. 'Η άλήθεια είναι σήμερα μεταξύ των δύο εκτιμήσεων. Οί τιμές είναι περίπου 100 φορές μεγαλύτερες των προπολεμικών και θά τείνουν νά φτάσουν τις τιμές τής διεθνοϋς άγοράς, 'Η σημερινή λοιπόν εκτίμηση των άπωλειών είναι :

6,135,000 έκατ. σημερινών δραχμών.

3. - ΓΕΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Οί συνέπειες άπ' τις καταστροφές είναι πολλές. Έδω δίνω μία σύντομη εικόνα των γενικών συνεπειών που είχαν οί καταστροφές των οικισμών.

α. 'Απώλεια κεφαλαίου.

'Η χώρα έχασε ένα όλόκληρο έθνικό εισόδημα, τήν έργασία ενός χρόνου όλόκληρου τοϋ έλληνικοϋ λαοϋ, έργασία προπολεμική ή δύο χρόνων μετά τον πόλεμο. Θα έπρεπε δηλαδή νά έργασθι όλόκληρος ó έλληνικός λαός επί δύο χρόνια τώρα, χωρίς νά ξοδεύη τίποτε ούτε για τροφή, για νά άνοικοδομήση τις καταστραμμένες οίκοδομές, ή νά διαθέση όλόκληρο τó Δημόσιο Προϋπολογισμό του (έπίπεδο τοϋ 1946) επί 40 χρόνια μόνο γι' αυτόντ όν σκοπό.

β. Μείωση τής παραγωγής.

Οί χωρικοί έγκατέλειψαν τά χωριά τους και έτσι ελάττωσαν σημαντικά τή γεωργική παραγωγή. Για όρισμένα προϊόντα, όπως για τόν καπνό, ή έλλειψη των κατάλληλων κτιρίων για τήν έναποθήκευση, τήν ξήρανση και τήν έπεξεργασία του είχε σαν συνέπεια

καί τή μείωση τῆς ποιότητάς του κατά μέσον ὄρον μέχρις 75%.

Ἔτσι ἡ γεωργική παραγωγή ἐκτιμᾶται κατά 18 - 20% ἢ κατά 5 δισεκατομμύρια προπ. δραχ. χαμηλότερη τῆς κανονικῆς λόγω τῆς καταστροφῆς τῶν χωριῶν. Χάνει ἐπομένως ἡ χώρα σημερινὸ εἰσόδημα 500 δισεκατομμυρίων δραχ. κάθε χρόνο, ἐνῶ ἂν ἐφήρμοζε δεκάχρονο πρόγραμμα γιὰ πλήρη ἀποκατάσταση τῶν ζημιῶν δέν θά χρειάζονταν περισσότερα τῶν 400 δισεκ. κάθε χρόνο.

Ἄνάλογη εἶναι καί ἡ μείωση τῆς παραγωγικότητος λόγω τῆς καταστροφῆς 15,000 καταστημάτων καί βιοτεχνικῶν καί βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων, ἡ ὁποία πιθανόν πλησιάζει τὸ 1, 5 δισεκ. προπ. δραχ. ἢ 150 δισεκ. σημερινῶν δραχ. Εἶναι δηλαδή τάση σχεδὸν κάθε χρόνο ὅση εἶναι καί ἡδυναμικότητα τῆς χώρας γι' ἀνοικοδόμηση κατά τὸ 1946.

γ. Στεγαστικὸ πρόβλημα.

226,500 ἑλληνικὲς οἰκογένειες ἢ 1,200,000 ἄτομα στεγάζονται ὑπὸ τοὺς χειρότερους ὄρους.

δ. Πρόβλημα ὑγείας.

Ἡ ἔλλειψη τῆς στέγης ἀφῆσε ἐκτεθειμένους τοὺς κατοίκους καί οἱ ἀσθένειες μαστίζουσι τὸν πληθυσμὸ τῆς χώρας. Παρατηρήθηκε στὸ 1945 σὲ καταστραμμένες περιοχάς, ὅπως τῆς Πρέβεζας αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θανάτων μέχρι καί 50%, ἐνῶ σὲ ὅλες σχεδὸν τίς ἄλλες περιοχάς ὄχι μόνον αὐξηση τοῦ ποσοστοῦ τῶν θανάτων δέν ἔχομε, ἀλλ' ἀντίθετα σημαντικὴν ἐλάττωση μέχρι καί 30%. Οἱ φυματικοὶ διπλασιάσθησαν καί τὰ παιδιά στίς καταστραμμένες περιοχάς (ὅπως στὴν Εὐρυτανία) δείχνουν σημεῖα ἀνάλογα μὲ τὰ παιδιά τῶν Ἀθηνῶν κατά τὸ 1942, τὸ χρόνο τοῦ λιμοῦ. Βέβαια τὰ αἷτια εἶναι κυρίως ἡ κακὴ διατροφή καί ἡ ἔλλειψη στέγης. Ἀλλὰ ὁ δεύτερος παράγοντας δέν εἶναι ἀσήμαντος καί προκαλεῖ τὸν πρῶτο. Μὲ τὴν ἀνοικοδόμηση θά αὐξηθῇ ἡ παραγωγή, τὰ παιδιά θά διατραφοῦν καλύτερα καί ἡ κατάσταση θά ἀλλάξῃ.

ε. Πρόβλημα ἀναπαραγωγῆς τῆς φυλῆς.

Ἐνῶ σ' ὀλόκληρη τὴ χώρα παρουσιάζεται αὐξηση τῶν γεννήσεων, ἄσχετα μὲ τὸ πόσα ταιδιά ἐπιζοῦν μετὰ τίς κακουχίας, σὲ μερικὲς καταστραμμένες περιοχάς, ὅπως τῆς Λάρισας, ἀντὶ νὰ ἔχομε αὐξηση ἔχομε μείωση μέχρι καί 20%.

Ἔτσι ἐνῶ ὁλόκληρος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μὲ τὴν κολοσσιαία ζωτικότητα τοῦ τὸν διακρίνει τείνει μὲ ταχὺν ρυθμὸ ν' ἀναπληρῶσθαι τὰ κενὰ τοῦ δημιουργήσε ἡ κολοσσιαία ἀφάμαξη μιᾶς ἐξαιτίας, οἱ καταστραμμένες περιοχὲς τῆς χώρας ὄχι μόνον δὲν μποροῦν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν ἀλλὰ ὑστεροῦν σημαντικὰ καὶ τῆς προπολεμικῆς τους στάθμης καὶ καταστρέφουν ἔτσι ὅλην σχεδὸν τὴν πρόσθετη δυναμικότητα τοῦ ὑπόλοιπου λαοῦ.

στ. Ἀστυφιλία.

Ὁ πληθυσμὸς τῶν μεγάλων κέντρων αὐξήθηκε σημαντικὰ. Στὴν Ἀθήνα ἔχομε ἀκόμη 80,000 σχεδὸν κατοικοὺς ἀπὸ τὶς ἐπαρχίες καὶ στὴ Θεσσαλονίκη 35,000, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὸ μεγαλύτερο μέρος δὲν ἐπιστρέφει στὸ σπίτι του, γιατί αὐτὸ δὲν ὑπάρχει πιά.

Πολὸ χειρότερη εἶναι ὅμως ἡ κατάστασις στὰ μικρότερα ἀστικά κέντρα τῆς Βόρειας Ἑλλάδας, ὅπου κατέφυγαν ὅλοι οἱ ἀγρότες τῶν καταστραμμένων χωριῶν καὶ ἰδίως στὴ Δράμα (1,200 οἰκογένειες τῆς ὑπαίθρου) καὶ τὴ Βέροια.

Οἱ συνέπειες εἶναι γνωστές: κολοσσιαία συμφόρησις τῶν ἀστικῶν κέντρων μὲ ὅλες τὶς οικονομικὰς, ἐπισιτιστικὰς, κοινωνικὰς ἀκόμη καὶ νομισματικὰς συνέπειες.

ζ. Ἐγκατάλειψις τῆς ὑπαίθρου. - Ἐθνικὸς κίνδυνος.

Οἱ ἀγρότες δὲ γυρίζουν στοὺς ἐρημωμένους συνοικισμοὺς. Ἡ ὑπαίθρος ἐγκαταλείπεται μόνιμα καὶ αὐτὸ εἶναι τραγικώτερο, στὴ Βόρεια Ἑλλάδα, γιατί ἂν τὰ ἄλλα τμήματα τῆς χώρας θὰ ἐποικισθοῦν καὶ πάλι, δὲν θὰ συμβῆ τὸ ἴδιο καὶ στὴν παραμεθάρια ζώνη. Ἡ τροτελευταία εἰσβολὴ τῶν Βουλγάρων στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος στὸν πρῶτο Εὐρωπαϊκὸ πόλεμο, ὅταν ἐρήμωσαν τὴν ὄρεινὴ καὶ λοφώδη περιοχὴ βόρεια τῆς Ἀλεξανδρούπολης πρέπει νὰ μᾶς γίνῃ μάθημα. Ἡ περιοχὴ αὐτὴ δὲν μπόρεσε νὰ ἐποικισθῆ καὶ πάλι.

Σήμερα στὴ Βόρεια Ἑλλάδα οἱ περιοχὲς Γρεβενῶν, Σερβίων καὶ Κιλκίς, ἀλλὰ ἰδίως βόρεια τῆς Δράμας καὶ τοῦ Σιδηρόκαστρου εἶναι ἐγκαταλελειμμένες, ἡ πυκνότης ἔφθασε τοὺς 1, 2 κατ./τ. χ. ἀντὶ τῶν 21, 6 πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο. Οἱ κάτοικοι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιστρέψουν στὰ χωριά, στὰ ὁποῖα δὲν μένει τίποτα ὀρθό.

